ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

Інна Большакова
Марина Пристінська

Інтернет-підтримка

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

2 КЛАС

ЧАСТИНА 1

Державний Прапор України

Державний Герб України

Державний Гімн України

Слова Павла Чубинського
Музика Михайла Вербицького

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Інна Большакова, Марина Пристінська

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 2 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Харків
Видавництво «Ранок»
2019

УДК 811.161.2:028.1(075.2)
Б79

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2019 № 407)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Підручник створено відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом Р. Б. Шияна

Ілюстрації *Ольги Рибцової*

Обкладинка і макет *Анни Макарової*

Большакова І. О.

Б79 Українська мова та читання : підруч. для 2 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : Ч. 1 / Інна Большакова, Марина Пристінська. — Харків : Вид-во «Ранок», 2019. — 96 с. : іл.

ISBN 978-617-09-5195-3

УДК 811.161.2:028.1(075.2)

Інтернет-підтримка
Електронні матеріали
до підручника розміщено на сайті
interactive.ranok.com.ua

ISBN 978-617-09-5193-9
ISBN 978-617-09-5195-3 (ч. 1)

© Большакова І. О., Пристінська М. С., 2019
© Рибцова О. А., ілюстрації, 2019
© Макарова А. Л., обкладинка, макет, 2019
© ТОВ Видавництво «Ранок», 2019

ЗМІСТ

Передмова 5

Розділ 1. Мова і мовлення

Я вивчаю українську мову 6
Я у школі. Розвиток мовлення: «Школа майбутнього» 7
Мова і мовлення 8
Книга — мій друг 9
Усне мовлення. Усна народна творчість 10
Розвиток мовлення. Загадка 11
Скоромовка. Вибір слів. Сила голосу і швидкість мовлення 12
Лічилка. Пісня-потішка 13
Письмо як засіб спілкування 14
Розвиток мовлення. Лист 16
Монолог і діалог 17
Діалог. Українська народна казка 18
Діалог. Українська народна пісня 20
Повторюємо. Слово 21
Повторюємо. Речення. Вірш-небилиця 22
Повторюємо. Текст 23

Розділ 2. Звуки і букви

Звуки. Казки народів світу 25
Звуки і букви. Абетка 27
Абетка. Словники 28
Абетка. Казки народні й авторські 30
Абетка. Авторська казка 32
Голосні і приголосні звуки. Позначення голосних звуків буквами 34
Буква **ї** 35
Склад. Наголос. Наголошені і ненаголошені склади 36
Склад. Наголос. Абзац. План 38
Перенос слів із рядка в рядок. Оповідання. Заголовок 40
Приголосні звуки. Тверді та м'які приголосні звуки 42
Казки. Абзац. План тексту 44
Пом'якшені приголосні звуки 45
Перенос слів з **ь** і **ьо** 48

Вірш. Рима 49
Буква **й** 51
Буквосполучення **йо** та **ьо** 53
М'який подовжений приголосний звук 54
Перенос слів із м'яким подовженим приголосним 55
Розвиток мовлення. Оголошення 56
Апостроф 57
Апостроф. Перенос слів 58
Оповідання. Заголовок 60
Дзвінкі та глухі приголосні звуки 62
Перенос слів зі збігом приголосних. Вірш. Головна думка 64
Звуки [дж͡], [дз͡], [дз͡′]. Перенос слів зі сполученнями букв **дж**, **дз** 65
Оповідання. Переказ 67

Розділ 3. Слово. Значення слова

Слово. Лексичне значення слова 69
Вірші-небилиці. Правда і вигадка 70
Слова з прямим і переносним значенням 71
Оповідання. Правда і вигадка 72
Слова однозначні й багатозначні 73
Омоніми 75
Багатозначні слова й омоніми 76
Оповідання. Казка 77
Слова, близькі за значенням 78
Слова, протилежні за значенням 79

Розділ 4. Будова слова

Будова слова. Закінчення. Основа 83
Будова слова. Корінь. Споріднені слова 86
Комікс 88
Корінь. Споріднені слова 89
Форма слова і споріднені слова 93
Форма слова. Слова-помічники. Їх роль у реченні 94
Зимові свята 95

Дорогі друзі!

Ви продовжуєте подорожувати світом української мови. Сподіваємося, що ви любите читати, обмірковувати прочитане та обговорювати свої думки з друзями. Чи, може, мрієте бути письменниками? Отже, треба навчитися висловлювати свої думки й почуття письмово. Упевнені, що вам сподобаються веселі й цікаві малюнки і ви теж захочете проілюструвати тексти підручника.

Ця книга для вас. Ми бажаємо, щоб ваше навчання було успішним і цікавим.

Прагніть пізнавати світ мови! Успіху!

Умовні позначення:

— пишу для себе

— працюю з текстом

— редагую

— мислю критично

— досліджую мовлення

— працюю самостійно

РОЗДІЛ 1. МОВА І МОВЛЕННЯ

Я ВИВЧАЮ УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Українська мова — державна мова України.

У кожного народу своя мова.
Українська мова — **скарб** українського народу, **запору́ка** його незалежності.

українська
мова
незалежність

Я спілкуюсь українською мовою, тому що:

1 Прочитай «чарівні» слова. Подумай, які з них ти скажеш друзям, рідним, незнайомим дорослим людям. Розіграй різні ситуації в парі. Які ролі ти можеш виконати?

Здрастуй! До побачення! Вітаю!

з дорослими

Бувай! На все добре!
Добрий день! Привіт!
Здрастуйте!

з друзями

2

Добрий ранок! Добрий день!
Добрий вечір! Вітаю!

Я У ШКОЛІ. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ: «ШКОЛА МАЙБУТНЬОГО»

1 Вірш. Тема і головна думка. Порівнюємо школу для дітей і кібершколу

РОБОТ Я І РОБОТ ДОЛЛІ

(*скорочено*)

Робот я і робот До́ллі —
Кращі учні в **кібершко́лі**[1].
Ми вчимо́ людські нау́ки:
Не брехáти, мити руки,
Знáти: люди — це рідня́,
Й зуби чистити щодня́.
Тут для всіх одні поря́дки:
Нас привчають до заря́дки,
До поваги, до турбóти,
Ще й до хáтньої роботи.
І закон один для всіх:
Не хапáтися за бáрки[2],
Рóботи не люблять свáрки,
Краще ýсмішка і сміх.

Григорій Фалькович

[1] Кібершкола — школа для роботів.

[2] Не хапатися за барки — не сварúтися, не бúтися.

- Уяви, що ти зустрічаєшся з учнем кібершколи. Про що ти запитаєш у нього? Що розкажеш про свою школу? Запиши кілька запитань та ідей для розповіді.

МОВА І МОВЛЕННЯ

Мова — це засіб спілкування людей (система звуків і букв, слова, речення, тексти, правила).

Мова потрібна, щоб:

Коли ти розповідаєш про щось, то користуєшся мовою. Це **мовлення**.

МОВЛЕННЯ

УСНЕ — ПИСЕМНЕ

Я говорю. Я слухаю. Я читаю. Я пишу.

1 Прочитай речення. Спочатку назви ті, у яких ідеться про усне мовлення, потім ті, у яких ідеться про писемне. Спиши речення. Зміни речення так, щоб у ньому про щось запитувалося.

Я слухаю загадку. Я читаю казку. Я вимовляю скоромовку.

2 Продовж речення.

Я розкажу другу/подрузі про...

Я напишу мамі про...

КНИГА — МІЙ ДРУГ

1 Тема. Головна думка. Передбачення за заголовком тексту

КАНІКУЛИ — ВЕСЕЛА ПОРА

Сьогодні перший день у школі. Тільки ми забігли до класу — почався урок. Наша вчителька Марія Дмитрівна запитала:

— Ви гарно відпочили на канікулах?

І всі радісно закричали: «Так!»

— Я відпочивав із батьками на морі, — сказав Назар.

— А я в селі у бабусі та дідуся. Плавала в річці та **засмага́ла**, — промовила Настуся.

— Ми з мамою і татом їздили на велосипе́дах у туристичну мандрівку. Я ночував у **наме́ті** та розпа́лював **бага́ття**, — похвалився Сергійко.

— А ти? — запитала вчителька Оленку.

— А я прочитала нову книжку, — тихо відповіла дівчинка.

— У неї бабуся хворіє, а мама — на роботі, — пояснила Ганнуся.

У класі стало тихо.

— Я теж люблю влітку читати книжки, — усміхнулася Марія Дмитрівна. — Принесіть завтра книжки, які читали влітку, і ми **влашту́ємо** виставку. А Оленка першою розповість про свою книжку.

І ми стали обговорювати, хто яку книжку принесе завтра.

- Визнач тему тексту.

Наш клас | Як ми провели канікули | Книжка

- Яку книгу ти читав/читала влітку? Розкажи про неї за схемою.

- Напиши кілька речень про книгу, яку читаєш зараз.

УСНЕ МОВЛЕННЯ. УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ

У давнину люди не вміли записувати те, що вони говорили. Тому вони запам'ятовували пісні, казки, загадки і потім їх розповідали, наче перекладали з уст в уста. Це усна народна творчість.

Пісня — Лічилка — Прислів'я — Загадка — Скоромовка — Казка

Загадка — короткий **опис** подій, предметів, явищ, які треба впізнати, відгадати.

Це кіт і миша . Тут загадки немає.

А якщо так:

Пухнастий хвостик,
Чутливі вушка,
Чорненький носик,
Кігті-дряпушки.
Муркоче й нявчить,
Сховались мишки вмить.

Невеличка і сіренька,
Довгохвоста і маленька,
Все гризе: зерно і хліб,
Книжку, шишку на обід.
Від кота ховається
І не озивається.

Це **загадки**. У них розповідають про котика і мишку, але не називають їх. Здогадатися про них ти можеш за ключовими словами, які називають основні ознаки цих тварин.

1 Прочитай загадки. Знайди відгадки на малюнках.

Ой за лісом, за пралісом
золота паляничка печеться.

Ліз карасик через перелазик
та у воду — плюсь!

- Порівняй сонце і паляницю, кухлик і рибку. Чим вони схожі? Які спільні ознаки використовують для створення загадки?
- Спиши одну із загадок. Підкресли ключові слова. Зроби звуко-буквений аналіз двох слів.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ. ЗАГАДКА

- Склади загадку за схемою.

1. Вибери предмет

2. Назви, на що він схожий і чим відрізняється

Жовте, як сонечко
Не гріє, як сонечко

3. Напиши ознаки, користуючись словами **як ..., але ...**

Жовте, як сонечко, але не гріє.

4. Допиши потрібні ключові слова

Зернятка дзьобає,
Черв'ячків шукає.

5. Прочитай створену загадку

Жовте, як сонечко, але не гріє.
Зернятка дзьобає,
Черв'ячків шукає.

СКОРОМОВКА. ВИБІР СЛІВ. СИЛА ГОЛОСУ І ШВИДКІСТЬ МОВЛЕННЯ

Скоромовки — переважно жартівливі вислови. Ти будеш промовляти їх швидко, щоб навчитися правильно вимовляти певні звуки.

1 Порівняй скоромовки. Чим вони схожі, а чим відрізняються? Знайди малюнки до виділених слів. Чому ми не вживаємо деякі з них зараз?

Кіт котóві каже: «Кóте,
до комóри **кáдуб** вкóтим.
У кáдуб вкинеш капустину,
Кілька **кúтичок** калини».

Летів горобéць
через верхній **хлівéць** ,
ніс **пуд**

гороху
і нам дав потроху.

- Розкажи, як читати скоромовку. Користуйся схемою.

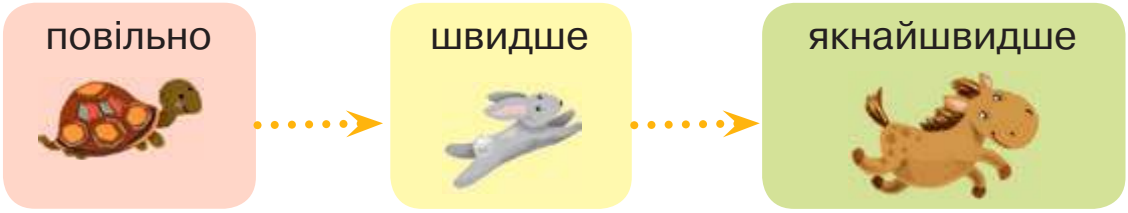

2 Запиши дві скоромовки із розсипаних слів.

проворонила	вороненя.	Ворона
заклекотіла	Летіла	лелека,
до лелеченят.		

3 Спиши скоромовку. Поясни, чому в ній є слова «коточок» і «клубочок».

Ой був собі коточок,
Украв собі клубочок
Та й сховався в куточок.

ЛІЧИЛКА. ПІСНЯ-ПОТІШКА

Лічи́лка — віршик із лічбою в дитячій грі.
Пісня-поті́шка — твір для співу, який тішить, розважає, веселить когось.

1 Порівняй лічилку і пісню-потішку. Користуйся схемою.

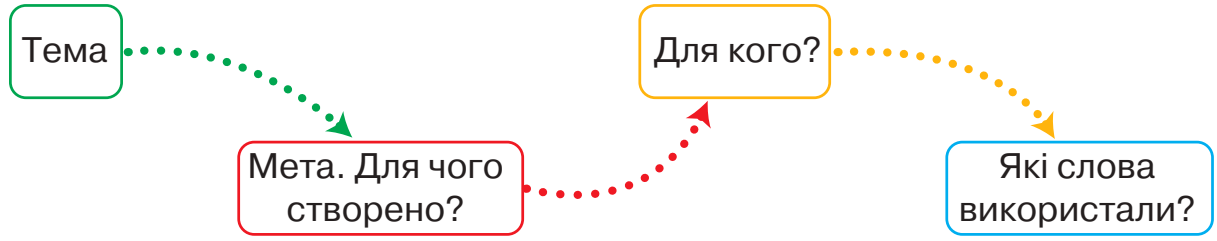

- Лічилка

Качка з річки йшла,
гурт качок вела:
це — кача́тко си́ве ,
це — як жовта слива ,
це — бруднéнький квачик ,
це — м'якéнький м'ячик ,
це — як вóвни жмéнька ,
це — кривéньке ,
це — сніжок побіг ...
Скільки ж їх усіх?

- Потішка

Качка йде,
Каченят веде
На попáсочку,
На поря́сочку,
На холодну водицю,
На зелену травицю.

2 Спиши речення, які відповідають змісту лічилки чи потішки.

1. Качка вела каченят з річки. 2. Качка веде каченят на зелену травицю. 3. Котик грається з каченятами. 4. Жовте каченя — як м'якенький м'ячик.

ПИСЬМО ЯК ЗАСІБ СПІЛКУВАННЯ

1 Факти і думки

У давнину́ люди передавали повідомлення усно . Потім почали користува́тися різними предметами: нами́стом з му́шель , мотузками з вузликами . Пізніше почали малювати на каменях і корі дерев . Окре́мий малюнок — піктогра́ма — міг позначати слово, речення або цілий текст. Потім люди почали записувати слова за допомогою знаків на гли́няних до́щечках або ієро́гліфів на смужках папі́русу .

Тепер піктогра́ми використовують для позначення ком-п'ютерних програм , ігор тощо. Найкрасивішою є піктограма до гри «Кульки».

- Про які факти йдеться в тексті? Як їх перевірити?

2 Установи відповідність між словами і піктограмами. Накресли їх у зошиті та підпиши.

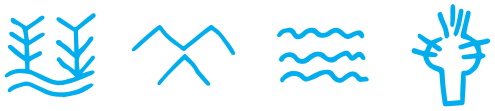

вогонь ліс
гора вода

3 Придумай повідомлення, користуючись позначками. Запиши його словами, а потім — зашифруй за допомогою піктограм.

ПИСЬМО ЯК ЗАСІБ СПІЛКУВАННЯ

1 Оповідання. Тема і головна думка. Місце і час подій. Передбачення. Головні герої. Театралізуємо

ЯК БУЛО НАПИСАНО ПЕРШОГО ЛИСТА

Колись давно жили на світі давні люди. Вони жили в печерах, майже не носили одягу, не вміли ні читати, ні писати.

В одному з племéн жила дівчинка Тéффі з татом і мамою.

Одного дня Тéффі з татом пішли на річку. Тато ловив рибу дерев'яним óстенем . Він ударив по каменю на дні річки і зламав óстень.

- Про що ти дізнався/дізналася? Що буде далі?

— Погано, що ми з тобою не вміємо писати, тату, — сказала Тéффі. — Написали б листа, і нам би принесли новий óстень.

У цей час біля річки проходив Незнайомець.

— Я хочу, щоб ти пішов до моєї мами і попросив óстень, — сказала Тéффі. — Я не вмію писати, тож я намалюю себе і тебе. Вибач, що моє волосся стирчить, я ж малюю акулячим зубом.

Незнайомець не розумів мову, якою говорить Тéффі. Тому він подивився на малюнок і подумав: «Десь іде великий бій, і ця дівчинка хоче, щоб я покликав на допомогу все плем'я».

- Про що ти дізнався/дізналася? Що буде далі?

— Дивися, — продовжувала Тéффі, — ти підеш до двох дерев, потім піднімешся на гору, далі через болото з бобрами. Там печера. Моя мама дасть óстень.

Незнайомець побіг до печери і віддав картинку мамі Тéффі.

— Подивіться! — закричала мама. — Цей Незнайомець поколов мого чоловіка спúсами і так налякав Тéффі, що в неї волосся стало дúбки! Їх треба рятувати!

Усе плéм'я кинулося рятувати Тéффі та її тата. Люди прибігли на річку і побачили Тéффі, яка плела віночок з ромашок, і її тата, що ловив рибу. І всі здивувалися... Рятувати нікого було не треба...

За Редьярдом Кіплінгом

- Чому Тéффі й Незнайомець не зрозуміли одне одного?
- Чому мама Тéффі не зрозуміла, що намалювала дівчинка?

2 Як передавали повідомлення на письмі в давнину і як передають у наш час? Розкажи, користуючись схемою. Напиши повідомлення для друга/подруги про прочитане оповідання.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ. ЛИСТ

- Склади листа за схемою.

Привітайся	Добрий день, бабусю! Привіт, Сергійку!
Зверніть до того, кому пишеш	Мені подарували собаку. Його звуть Кокос. Він білий, з чорною плямою на носі.
Напиши те, чим хочеш поділитися	
Попрощайся	До побачення!
Підпиши листа	Твій онук Андрій. Твоя подруга Марина. Ганна.

МОНОЛОГ І ДІАЛОГ

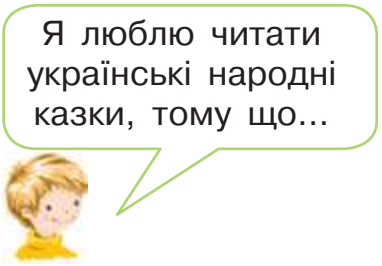

Слово **монолóг** складається з двох частин: **моно** — один і **лог** — мовлення. Коли ти розповідаєш комусь про щось, описуєш предмет, розмірковуєш наодúнці — це монолог.

Діалóг — це розмова двох (або кількох) осіб. Слово **діалóг** складається з двох частин: **діа** — два і **лог** — мовлення. Коли ти спілкуєшся з другом/подругою, ви говорите по чéрзі, тобто обмíнюєтеся рéпліками.

1 Хто з казкових героїв використовує монолог, а хто — діалог? Розіграй ситуації з друзями.

- Вибери потрібне слово і запиши речення.
  1. Котигорошко несе (сокиру, булаву, молоток).
  2. Жабка і мишка виглядають з (рукавички, кишені).
  3. Колобок співає (вірш, лічилку, пісню).
  4. Півник знайшов (качан, колосок, стручок).

Українські народні казки належать до усної народної творчості.

2 Прочитай. Подумай, кому з казкових героїв належать ці слова. Порівняй монолог і діалог. Як записують діалог? Чому?

монолог

— Яка в мене булава! Велика, важка, з гострими шипами. Тільки такою можна боротися зі Змієм. Викували на славу! Тепер буде чим боронити українську землю!

діалог

— А хто-хто в цій рукавичці живе?

— Мишка-шкряботушка. А ти хто?

— Жабка-скрекотушка. Пусти й мене до себе жити!

— Іди!

Пишу кожну репліку діалогу з нового рядка. Перед кожною реплікою ставлю тире.

3 Спиши. Допиши по одній репліці дівчинці й хлопчику.

— Добрий ранок, Мар'янко!

— Доброго ранку, Тарасе!

ДІАЛОГ. УКРАЇНСЬКА НАРОДНА КАЗКА

1 Тема і головна думка. Герої казок. Передбачення. Театралізуємо

ПІВНИК І ДВОЄ МИШЕНЯТ

Жили собі двоє мишенят — Круть та Верть і півник Голоси́сте Го́рлечко. Мишенята було тільки й знають, що танцюють та співають. А півник рано встане, усіх піснею збу́дить та й до роботи береться.

- Про що ти дізнався/дізналася? Що буде далі?

Одного ранку знайшов півник пшеничний колосок.

— Круть, Верть, гляньте, що я знайшов! Хто молотитиме?

— Не я! — одказує одне мишеня.

— Не я! — каже й друге мишеня.

обмолочу

— Я обмолочу́, — каже півник.

І взявся до роботи. А мишенята й далі граються. От вже й обмолотив півник колосок та й знов гукає:

— Гей, Круть, гей, Верть, а йдіть гляньте, скільки зерна я намолотив!

- Поміркуй, що потрібно робити далі, щоб можна було спекти пиріжки.

колосок зерно борошно тісто пиріжки

- Продовж розповідати казку в ролях, користуючись схемою.

віднесу до млина

замішу тісто

спечу пиріжки

Спеклися пиріжки, повиймав їх півник, виклав на столі. А мишенята вже тут. І гукати їх не треба. А півник і каже:

— Хто знайшов колосок?

— Ти, півнику.

— А хто його обмолотив?

— Ти, — вже тихіше відказують Круть із Вертем.

— А тісто хто місив? Піч витопив? Пиріжків напік?

— Ти, — вже й зовсім тихо кажуть мишенята.

— А що ж ви робили?

Що мали казати мишенята? Нічого. Стали вони тут вилазити з-за столу, а півник їх і не тримає. Хто ж отаких лі́нюхів пиріжками пригоща́тиме?

Українська народна казка

- Уяви, що наступного дня мишенята знайшли ще один колосок. Що відбуватиметься? Чому?
- Спиши виділені репліки діалогу.

ДІАЛОГ. УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ

Пісня — це твір, призначений для співу.

1 Пісня. Приспів. Театралізуємо

ХОДИТЬ ГАРБУ́З ПО ГОРОДУ

Ходить **гарбу́з** по горо́ду,
Пита́ється свого роду:
— А чи живі, чи здорові
Всі родичі гарбузо́ві?
Обізва́лась жовта **диня**,
Гарбузо́ва господиня:
— Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузо́ві!
Обізвались **огірочки**,
Гарбузо́ві сини й дочки:
— Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузо́ві!
Обізвались **буряки**,
Гарбузо́ві свояки:
— Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузо́ві!
Обізвалась **бараболя**,
А за нею ще й **квасоля**:
— Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузо́ві!
Обізвався старий **біб**:
— Я піддержав увесь рід!
Ой, гарбузе, ти пері́стий[1]!
Із чим тебе будем їсти?
— Миска пшона, шматок сала —
От до мене вся приправа.

Українська народна пісня

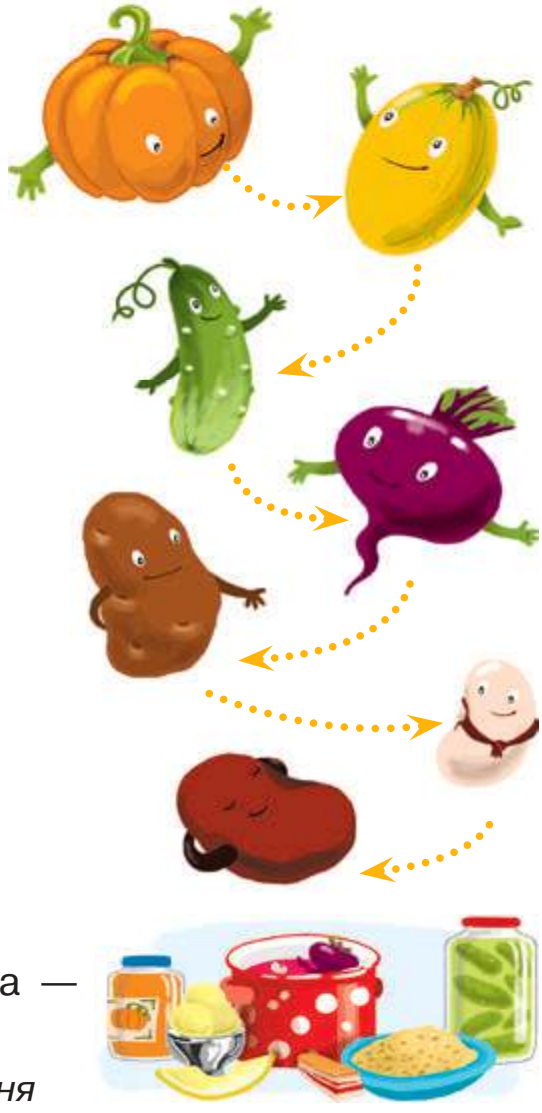

[1] Пері́стий — такий, що має неоднорідне забарвлення; смугастий.

- Розкажи, з яких овочів приготовані страви на малюнку.
- Придумай і запиши діалог між овочами на городі.

ПОВТОРЮЄМО. СЛОВО

Предмет, ознаку, дію ти можеш назвати словом.

1 Що відбувається? Назви предмети, їх ознаки і дії словами.

- Запиши слова, які відповідають на такі питання:

Хто? Бабуся, ... **Що?** Груша, ... **Що робить?** Варить, ...

- Склади речення зі слів за зразком.

Хто?	Що робить?	Який? Яка? Яке? Які?	Що?
Бабуся	варить	смачне	варення.
Карина	чистить	червоне	яблуко.

2 Вірш. Тема і головна думка

ВАРЕННЯ

Про це здогадаються й діти:
Варення від слова — «варити».
Варення буває: **грушéве**, і **я́блучне**, і **черешнéве**,
Суни́чне, **сливóве**, **айвóве**, і ще — уяви! — **гарбузóве**...
Тож ми за родинним звича́єм —
Бо в нас таки дружна рідня —
Шануєм його, привіча́єм:
З м'якенькою булкою, з чаєм,
Із сиром, з млинцями — щодня́!

Григорій Фалькович

Доброзичливо зустрічаєм

- Запиши слова-ознаки до слова **варення**.

Зразок. Варення (яке?) грушеве, ...

ПОВТОРЮЄМО. РЕЧЕННЯ. ВІРШ-НЕБИЛИЦЯ

1 Прочитай. Хто з дітей записав слова, а хто — речення?

Марина	Микита	Максим
Художник, картина, фарби, малює.	Художник пише картину фарбами.	Що малює художник?

Зі слів ти можеш скласти речення. Речення виражає закінчену думку. Слова в реченні пов'язані між собою.

Я — складаю — речення — зі — слів.

2 Прочитай. Вибери й запиши речення. Поясни свій вибір.

1. Я малюю слоника олівцями.
2. У слона є.
3. У нашому зоопарку живе слон.
4. Смачне їсть слон банан.

3 Склади і запиши речення з поданих слів. Поясни, що означає слово **свіжий** у кожному реченні.

1. Подарував, свіжі, тато, квіти, мамі.
2. Читає, газету, дідусь, свіжу.
3. Собака, свіжу, їсть, ковбасу.
4. Кімнаті, у, повітря, свіже.

4 Вірш. Тема і головна думка. Порівнюємо вірш і малюнок

КАРТИНА (*скорочено*)

В мене є така картина —
краща від усіх!
Не картина — дивина́.
Над горою — низина́.
Спіють яблука, малина,
зверху валить сніг.
На гілках сидять зайчата,
по ставку пливуть курчата.
Їжаки летять.

Платон Воронько

Небилиця — те, чого немає в дійсності; вигадка.

- Що дивного у вірші? у картині? Чому ти вважаєш це дивним? Чи можна назвати картину небилицею? А вірш?

ПОВТОРЮЄМО. ТЕКСТ

Текст — це два або більше речень. Речення в тексті пов'язані між собою за змістом. Ти можеш визначити тему і головну думку тексту та дібрати заголовок.

1 Хто з дітей написав текст? Яка тема тексту? Для чого написали цей текст? Який заголовок можна дібрати до тексту?

Софія	Микита	Вероніка
Я малюю червоне сонечко.	Я малюю синє небо. Млинці дуже смачні. На небі — червоне сонечко.	Я малюю картину. На ній синє небо і червоне сонечко. У небі летить повітряний змій.

Речення в тексті поєднуються в певній послідовності.

2 Прочитай речення. Яке речення «зайве»? Чому?

1. **Над зеленим лугом літали два метелики. Один білий, а інший червоний.**
2. А червоний метелик і собі хвалиться: «Ні, мої крильця красивіші, бо я схожий на сонце».
3. Я люблю кататися на велосипеді.
4. Зайшло сонце. Настала ніч. Обидва метелики посіріли.
5. Зустрілися метелики, сіли на зеленому листочку та й хваляться. Білий метелик каже: «Мої крильця красивіші, бо я схожий на білу хмаринку».

Василь Сухомлинський

- З речень склади текст. Добери заголовок. Спиши виділені речення. Підкресли слова — назви ознак.

3 Вірш. Настрій. Порівнюємо оповідання і вірш

В ЛІС МЕТЕЛИКИ ЛЕТІЛИ

В ліс метелики летіли,
відпочить на доню сіли:
два на краї капелю́шка,
два на носик, два на вушка,
неслухня́ний на валізку,
а ласкавий сів на слізку,
а найста́рший — на сопілку,
а найме́нший — на мобілку!

Олеся Мамчич

Редагува́ти — це перевіряти і виправляти помилки або правильно оформлювати певний текст.

4 Редагуємо

Ця картина залізла в моє серце.

РОЗДІЛ 2. ЗВУКИ І БУКВИ

ЗВУКИ. КАЗКИ НАРОДІВ СВІТУ

Ти чуєш багато звуків. Звуки є немовні і мовні. Ти вимовляєш різні звуки: голосні, які утворюються за допомогою голосу, і приголосні, які утворюються за допомогою голосу та шуму.

1 Загадка

У нього є чотири лапки
і кігтики, як дряпки.
Він нявчить, муркоче,
впіймати мишку хоче.

- Які слова допомогли знайти відгадку? Пригадай, як котик нявчить. Це немовні звуки. Якщо слово «няв» вимовляєш ти — це звуконасліду́вання, коли ми за допомогою звуків мови передаємо немовні звуки. Як ти кличеш котика? «Киць» — це слово-вигук.

2 Вимов звуки в кожному слові. До яких слів подано схеми? Спиши слова. Склади речення з двома словами на вибір.

Лев, тигр, рись, пантера, кіт, кицька, котик.

3 Народна казка. Передба́чення

- Якого кота можна назвати вченим? Про що йти́меться в казці?

УЧЕНИЙ КІТ

Кажуть, що колись у Пале́рмо (місто в Іта́лії) жив принц. Він навчив коня їсти м'ясо, собаку — сіно, а віслюка — танцювати. Але найбільше принц пишався своїм розумним

котом. Десять років привчав принц кота не бути котом. І нарешті вирішив показати його своїм друзям. Вони радо погодилися. А один із них все ж вирішив узяти в кишеню мале мишеня.

- Про що ти дізнався/дізналася? Що буде далі?

Наступного дня всі гості зібралися в палаці. Там був пишний стіл. А посеред столу на задніх лапах стояв кіт. У передніх лапках він тримав свічку. Почали розносити страви. А **кіт і вусами не повів**. Гості були **в за́хваті**. Аж тут один із друзів принца дістав з кишені мишеня і пустив його під свій капелюх. Мишеня спочатку причаїлося під капелюхом, а потім виставило свою мордочку.

- Про що ти дізнався/дізналася? Що буде далі?

Кіт побачив мишу і вмить забув усе, чого вчив його хазяїн. Свічка полетіла вбік, задзвенів побитий посуд. Прудкий кіт схопив мишу і втік. Усі засміялися, а принц почервонів.

За мотивами італійської народної казки

- Чому принц думав, що в нього вчений кіт? Чи був кіт ученим? Назви казки, у яких одним із героїв є кіт.
- Розкажи про казку, користуючись схемою.

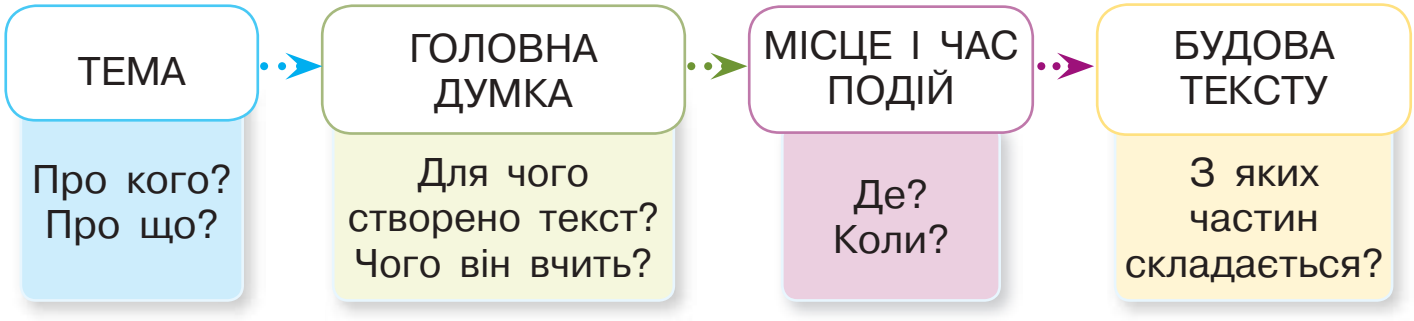

- Випиши речення, у яких описуються немовні звуки.

1. Котик занявчав. 2. Друзі обговорювали вченого кота. 3. Посуд дзенькнув. 4. Принц розповів про свого кота. 5. Вітер шелестів листям. 6. Мишеня запищало.

ЗВУКИ І БУКВИ. АБЕТКА

Звуки мови ти можеш позначити буквами. **Букви** — це умовні знаки. Букви ти можеш побачити і написати .

1 Розглянь малюнки. Коли діти чують і вимовляють звуки мови, а коли вони бачать і пишуть букви? Розіграй діалоги.

Артем Яна

Борис Віка

Дмитро Ліна

Букви записують у певному порядку. Це абетка. В українській абетці 33 букви.

ЯК ЗАПИСАТИ СЛОВА ЗА АБЕТКОЮ

Прочитай слова	Підкресли першу букву	Пронумеруй перші букви за абеткою	Запиши список за абеткою
Зима Весна Осінь Літо	Зима Весна Осінь Літо	2. Зима 1. Весна 4. Осінь 3. Літо	1. Весна 2. Зима 3. Літо 4. Осінь

2 Напиши імена дітей із завдання 1 за абеткою. Як пишуться імена? Напиши назви предметів, якими користуються діти.

3 Вірш. Передбачення за малюнком. Порівнюємо вірш і малюнок

ЮРАСЕ́ВА ІГРАШКА

Киця спить на кожушкý,
пташенятко — на пушкý,
сірий зайчик — на обніжку,
а Юрасик наш у ліжку.
Біля нього півник ліг,
чорні очі — сам, як сніг;
тільки півник спать не хоче:
не заплю́щуються очі.

Галина Демченко

- Чому півник не хоче спати? Чи можуть спати іграшки?
- Запиши назви іграшок за абеткою: *півник*, *зайчик*, *м'яч*, *ведмедик*, *машинка*. Складі список своїх іграшок за абеткою.
- Напиши про свою улюблену іграшку.

АБЕТКА. СЛОВНИКИ

1 Поясни значення слів. Запиши їх за абеткою.
Буква, алфавіт, звук, словник.

2 Розглянь малюнки. Розкажи, яких помилок припустилися учні та як їх можна виправити.

Чи правильно я пишу слово? Як писати слово?

Пинал чи пенал?

Чи правильно я вживаю слово в реченні? Що означає слово?

У мене є пернатий друг — хом'ячок.

У нас живе котик. Його принесли в дім ще цуценям.

Словник — книга, у якій подано перелік слів певної мови. Слова в словнику записують за абеткою чи темою.

Я можу дізнатися, як правильно писати слово.

Я можу дізнатися про значення слова.

3 З яких словників ці аркуші? Поясни свою думку. Чому слова в словниках записують за абеткою?

пе**к**а́рня, -ні
пелю́ст**к**а, -ки, *д.* -ст**ц**і
пе**н**а́л, -ла

ПЕНА́Л, а, чол. Довга коробочка, футляр для зберігання ручок, олівців і т. ін.
ПЕРНА́ТИЙ, а, е. Вкритий пір'ям (про птахів).
ЦУЦЕНЯ́, яти, сер. Маля собаки; щеня.

4 Редагуємо

Запиши речення із вправи 2, правильно вживаючи слова.

5 Назви предмети. Який предмет «зайвий»? Назви решту одним словом. Склади список слів за абеткою.

АБЕТКА. КАЗКИ НАРОДНІ Й АВТОРСЬКІ

Казка — це твір про вигадані події, осіб, іноді за участю фантастичних сил.

Хто пише казки?

Казки переповідали багато разів різні люди, тому автором став народ. Ці казки народні.

Казки пишуть письменники. У таких казок є автор, тому вони — авторські.

Є казки, які створив народ, а переказали письменники.

Ти можеш скласти список казок за абеткою. Звертай увагу на першу букву назви казки або прізвища автора.

1 Прочитай назви казок. Згадай, про що в них ідеться. Які з цих казок народні? Які — авторські? Запиши назви казок за абеткою.

«**Р**укавичка», «**К**отигорошко», «**Л**исичка і Журавель», «**П**опелюшка», «**Г**идке каченя».

Назви казок пишуться в лапках « » і з великої букви.

2 Назви чарівні предмети. Запиши їх назви за абеткою.

чарівний
чарівна
чарівне
чарівні

сопілка

чоботи

паличка

горщик

дзеркальце

- Чи можуть бути чарівні предмети насправді?

3 Тема і головна думка казки. Герої. Театралізуємо

ЛИСИЧКА І ЖУРАВЕ́ЛЬ

Лисичка з Журавлем **покума́лися**. От Лисичка і кличе Журавля до себе в гості. Наварила кашки з молочком, розмазала тонесенько по тарілці та й каже:

— **Живи́ся**, ку́мочку, **не погорду́й**! Сама варила.

Журавель **стук-стук** дзьобом — нічого не спіймав. А Лисичка тим часом лиже та й лиже кашку, аж поки сама все не з'їла. А коли кашки не стало, вона й мовить:

— Вибача́й, ку́мочку, більше не маю чим вас **гостити**.

— Спасибі й за те. А ти б до мене завтра завітала!

— Добре, прийду, чому не прийти, — мовить Лисичка.

На другий день приходить Лисичка, а Журавель наварив м'яса, бурячків, картопельки, зложив у високе горнятко з вузькою шийкою.

— Живи́ся, ку́монько! Не погорду́й, люба моя, — припро́шує Журавель.

Лисичка встромля́є голову до горнятка — не йде голова! Пробує лапою — годі витягнути. А Журавель **дзьоб-дзьоб** у **горня́тко**, поки всього не виїв.

— Вибачайте, ку́монько, — **чим хата багата, тим і рада**, а більше на сей раз нічого **не розстара́в**.

Розсердилася Лисичка та більше з Журавлем **при́язнь не водила**.

За Іваном Франком

- Чому Лисичка і Журавель не стали друзями?
- Заміни виділені слова іншими, схожими за значенням.
- Поясни, як ти розумієш приказку, виділену блакитним кольором.
- Що в цій казці є вигадкою? Що б могло статися насправді?

АБЕТКА. АВТОРСЬКА КАЗКА

1 Казка. Тема і головна думка. Герої казки. Театралізуємо

- Як називають тих, хто любить хвалитися?

ХВАЛЬКУВА́ТА МИША

- Про що буде йти мова в казці?

ЗАЧИН

Стара **бібліоте́чна** миша **вря́ди-го́ди** ходила в гості до родичів, що жили **на горищі** і мало **тя́мили** в земни́х справах.

- Про що ти дізнався/дізналася? Що буде далі?

ГОЛОВНА ЧАСТИНА. Подія 1

— Ви, мабуть, і читати не вмієте, — казала миша.

— Куди нам до тебе рівня́тися, — **зітха́ли** сестри.

— От чи їли ви коли-небудь кота?

— Де вже нам! У нас не миші котів, а коти мишей їдять.

— А я вже не одного кота з'їла, і жоден не встиг навіть **зо́йкнути**.

— А чим від них **тхну́ло**?

— Здається, папером і фарбою. Та з'їсти кота — то пусте. А от доводилось вам собаку їсти?

— О-о-отакої!

— Я саме вчора з'їла одного пса, **завбі́льшки** такого, як вовк, та ще й з і́клами... **Схру́мала** його, навіть не зойкнув.

— А чим він пахнув?

— Папером. А носорога ви коли-небудь їли?

— Де там! Ми того носорога навіть не бачили. Який він? Схожий на сир?

— Схожий на носорога, звісно. А верблюда, принцесу, ялинку ви куштували?

- Про що ти дізнався/дізналася? Що буде далі?

Подія 2

У цю хвилину де не взявся кіт. Він сидів за скринею, прислухаючись до ми́шачої розмови. Кіт був не мальо́ваний, а справжній, вусатий і з **па́зурами**. Мишенята **дремену́ли** в нірку, бібліоте́чна ж миша від несподіванки **заклякла** на місці, ставши на задні лапки. Зловив кіт мишу й питається:

— То це ти котів їси?

— Я, Ваша Величносте... Але розумієте... Я в бібліотеці...

— Розумію. Ти гризеш котів, намальованих у книжках.

— Інколи, та й то з навчальною метою.

— Це справа гарна, я теж люблю літерату́ру. А чи не слід тобі навчитися дечого в справжнього кота? Слід би тобі знати, що не всі коти папeróві і не всіх носорогів можна загризти.

- Про що ти дізнався/дізналася? Що буде далі?

КІНЦІВКА

На превелике щастя для **бідола́шної** миші, кіт побачив на підлозі павука і **на хви́льку** відвернувся. Бібліотечна миша шурх — і опинилася між книжок.

За Джанні Родарі

- Поясни значення виділених слів.
- Сформулюй запитання до тексту, починаючи з поданих слів. Дай відповіді на запитання.

Хто? ···➤ Що? ···➤ Де? ···➤ Коли? ···➤ Чому?

- Перекажи казку, користуючись лінією часу.

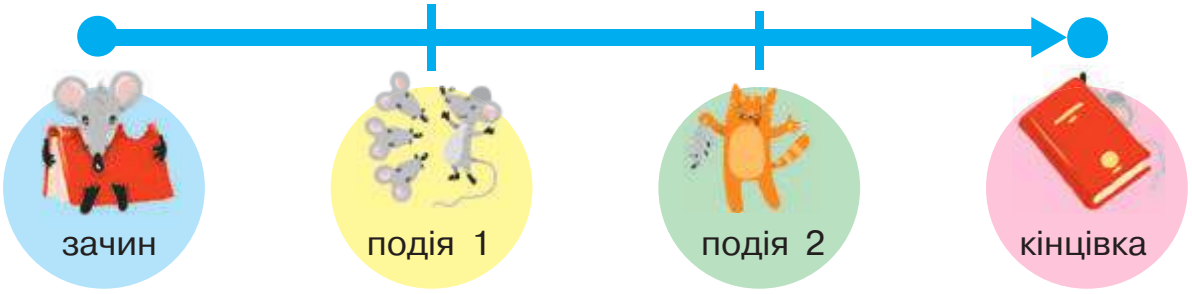

- Запиши слова за абеткою: *миша*, *кіт*, *носоріг*, *принцеса*, *собака*, *верблюд*.

ГОЛОСНІ І ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ. ПОЗНАЧЕННЯ ГОЛОСНИХ ЗВУКІВ БУКВАМИ

Звуки мови поділяються на голосні і приголосні.

1 Розглянь схему. Розкажи, як утворюються звуки мови.

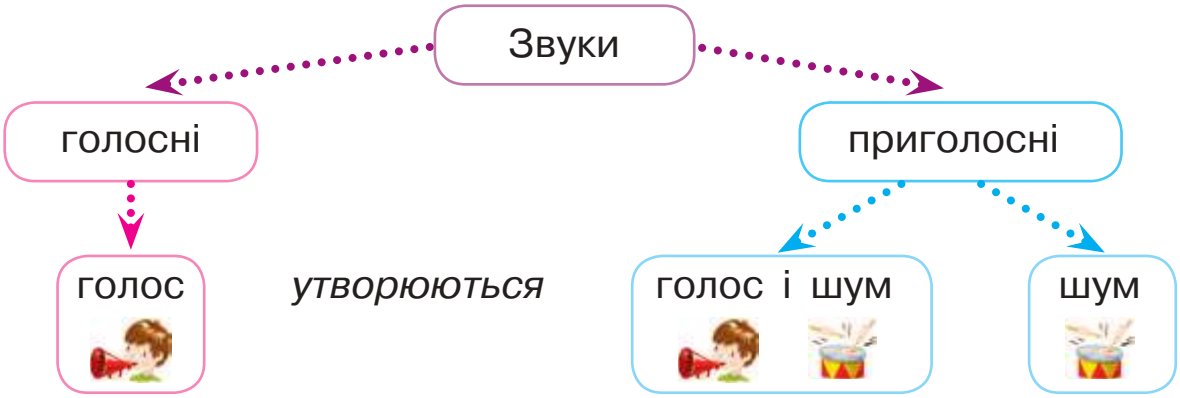

В українській мові є шість голосних звуків.
Ти можеш позначити їх на письмі десятьма буквами.

голосні звуки

6

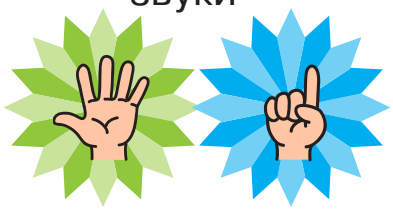

[а], [о], [у], [е], [и], [і]

букви, що позначають голосні звуки

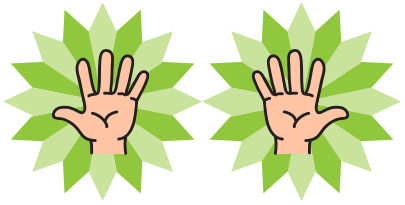

10

а, о, у, е, и, і, я, ю, є, ї

2 Спиши слова. Поділи їх на склади. Скільки звуків позначають букви **я**, **ю**, **є** на початку складу; у середині?

Моряк, яблуко, лінія, колючка, юрба, пізнє, читає.

Букви **я**, **ю**, **є** позначають:

один звук
[а], [у], [е]

два звуки
[йа], [йу], [йе]

3 Вимов слова. Запиши їх у два стовпчики. Познач звуки [а], [у], [е] знаком •, звуки [йа], [йу], [йе] — знаками = •.

Яблуко, маля, буряк, м'ята, юшка, люблю, в'юн, калюжа, єнот, синє, в'є, давнє.

Один звук: [а], [у], [е]	Два звуки: [йа], [йу], [йе]
Маля, …	Яблуко, …

4 Спиши. У яких словах букви **я**, **ю**, **є** позначають два звуки? Склади речення з парами слів на вибір.

Буряк — бур'ян, ягоди — малята, юнак — тюлень, зозуля — яблуко, лілія — мушля, єнот — літнє, співає — вечірнє.

БУКВА Ї

Буква ї завжди позначає два звуки [йі].

1 Прочитай вірш. Назви́ героїв вірша. Розіграй діалог.

Каже білочці **їжак**:
«Як ти можеш жити так?
Та ж на спи́ночці
твоїй жодної колючки,
А у гу́щі лісовій
ходять всякі злючки».
Білка хми́кнула: «Пусте,
що гладенька спинка,
Бережуть мене проте
і сосна, й ялинка».

Петро Сорока

- Чому в білочки немає колючок?
- Прочитай виділене слово. Яка буква позначає два звуки? Запиши звуко-буквену схему слова.

2 Запиши слова з буквою **ї**. Визнач звуки, які позначає буква **ї**.

Мій — мої, твій — твої, вія — вії, лілія — лілії, лінія — лінії.

3 Утвори і запиши речення, додаючи потрібне слово.

Колючий Колюча Колюче Колючі	→ їжак їжачиха їжаченя їжаки	→ їсть з'їла з'їло їдять	→ слимака. жука. равлика. черв'яка.

Зразок. Колюче їжаченя з'їло слимака.

4 Редагуємо

Їжак і жаба допомагають садівнику поїдати комах.

5 Запиши речення на вибір, у якому: 1) пояснюється, чому їжак не робить запаси на зиму; 2) описується поведінка їжачка восени.

Восени їжачок носить на своїх голках листя, а не їжу. Їжак не запасає їжу на зиму. Узимку він не їсть, а спить. Тому і готує звірятко тепле гніздо для зимівлі.

- Склади речення за питаннями.

Коли? → Де? → Хто? → Що робить? → Що?

СКЛАД. НАГОЛОС. НАГОЛОШЕНІ І НЕНАГОЛОШЕНІ СКЛАДИ

Склад — частина слова, яка вимовляється одним поштовхом повітря.

ЧЕ — РЕ — ПА — ХА

Один зі складів у слові ти вимовляєш з більшою силою голосу або підвищуючи тон. Це **наголошений склад**. Решта складів — **ненаголошені**.

ЯК У СЛОВІ ВИЗНАЧИТИ НАГОЛОС

Уяви, що ти не почув слово. Перепитай.

Уяви, що ти маєш це слово сказати другу, який перебуває на п'ятому поверсі будинку, а ти на першому.

1 Прочитай вірш. Розкажи історію про черепаху своїми словами. Спиши перший рядок вірша.

Жила у **пустелі** мала **черепаха**.
Носила сорочки легкі бідолаха.
Сорочки брудни́лись і рвались весь **час**.
Збирала **сорочки** вона про **запас**.
А потім сказала: «Годі вже **прати**!»
І **панцир міцний** почала **одягати**.
Не мнеться, не рветься,
І весь час на місці.
Гуляй досхочу́ років сто або двісті.

- Запиши виділені слова. Визнач кількість голосних звуків у кожному слові, кількість складів. Постав наголос.
- Чи є черепаха свійською твариною? Чому люди тримають черепах удома?
- Дізнайся, чому черепахи носять панцир.

2 Хто з дітей правильно виконав завдання? Чому? Який склад є наголошеним у кожному слові?

Завдання.
Намалюйте замок.

замок замок

В українській мові є слова, які пишуться однаково, але вимовляються по-різному.

3 Спиши. Постав наголос у словах — підписах до малюнків.

дорога (шлях)

дорога (прикраса)

атлас (книжка)

атлас (тканина)

- Склади речення з цими словами.

СКЛАД. НАГОЛОС. АБЗАЦ. ПЛАН

1 Запиши слова у три стовпчики за зразком. Яке слово ти можеш записати у два стовпчики? Поділи слова на склади |.

Зразок.

1-й склад наголошений	2-й склад наголошений	3-й склад наголошений
олень	новий	запитання

Помилка, лисичка, загадка, білка, запитання, вузький, новий, донька, спина, олень, тополя, дошка, середина, український.

Якщо ти не знаєш, як правильно вимовити слово, зверніться до орфоепічного словника.

2 Оповідання. Будова тексту. Передбачення

МІЙ ДОМАШНІЙ УЛЮ́БЛЕНЕЦЬ

- Про кого йтиметься в оповіданні? Чому?

ЗАЧИН

Тимофій **завів крокодила**. Спочатку крокодил був невеличкий і поміщався в картонній коробці, у якій його принесли.

А потім тато купив Тимкові велосипедний насос, і ра́зом вони надули крокодила. Він був точнісінько мов справжній. І осели́вся під ліжком, так що паща стирчала з одного боку, а хвіст — з іншого.

ГОЛОВНА ЧАСТИНА. Подія 1

І от одного разу, коли на уроці задали розповісти про домашнього улюбленця, Тимофій **привів крокодила до школи.**

- Про що ти дізнався/дізналася? Що буде далі?

Подія 2

У класі крокодил усім дуже сподобався. Кожен намагався його обійняти чи хоча б погладити. Цілий урок крокодил переходив з рук у руки. А на великій перерві його позичив Вітько Семеренко. Хлопчик ганявся із крокодилом по подвір'ю й гарчав, а дівчата пищали від удаваного страху. Коли ж Вітькові наскучило, він вигадав іншу гру — качатися по траві до квітника і назад.

Подія 3

А наступного дня **до школи прийшли батьки всіх дітей** — ска́ржитися на Тимофія. Мовляв, від цього крокодила самі зби́тки: подрані штанці, зелені сорочки...

- Про що ти дізнався/дізналася? Що буде далі?

КІНЦІВКА

Учительці пані Ксенії не лишалося нічого іншого, як **спустити крокодила**. Додому Тимко вертався похню́плений.

Дмитро Кузьменко

Чому?

- Чому Тимко привів крокодила до школи?
- Чому дітям крокодил сподобався, а дорослим — ні?
- Чому хлопчик повертався додому похнюплений?

- Перекажи оповідання, користуючись лінією часу та словами, що виділені в тексті.

3 Напиши про домашнього улюбленця, який живе у твоєму домі або про якого ти мрієш.

ПЕРЕНОС СЛІВ ІЗ РЯДКА В РЯДОК. ОПОВІДАННЯ. ЗАГОЛОВОК

1 Розглянь малюнки. Чому потрібно переносити слова з рядка в рядок?

Ти можеш перенести слово із рядка в рядок за складами.
Одну букву переносити або залишати в рядку не можна.

2 Запиши слова, які можна переносити із рядка в рядок. Поясни чому.

Дуб, сік, яблуко, змія, лікар, місто, одяг, бджола, джміль.

3 Поділи слова для переносу.

Зразок. По-ле, мо-ре, ...	*Зразок*. Дере-во, де-рево, ...
Небо, перо, жуки, роса, миша, груша, килим, мороз.	Береза, дорога, сорока, горобець, джерело.

4 Оповідання. Заголовок. Переказуємо. Театралізуємо

- Чи доводилося тобі коли-небудь переносити свої справи на інший час? Чому це відбувалося?

ДОБРЕ, ЩО СОНЕЧКО СЯЄ

- Про що йтиметься в оповіданні? Чому ти так думаєш?

У **неділю** Юркó прокинувся дуже **рано** й **весело** сказав матері:

— Мамо, сьогодні ми **йдемó** до лісу.

— Надворі дощ, — каже мати. — Ллє як з відра. Не підете до лісу.

Юрко виглянув у вікно: на подвір'ї **калюжі**, небо облягли сірі **хмари**. Юрко сів біля **столу** й заплакав...

У понеділок Юрко такóж прокинувся рано. Відчинив вікно. Сонячний промінь осяяв кімнату. Юрко знову заплакав.

— Чого ж ти сьогодні плачеш? — дивується мати.

— Сьогодні до школи треба йти, з лопатою. Ділянку будемо копати.

Мати сіла біля сина й тяжко зітхнула:

— Добре, що сонечко сяє... Якби й сьогодні дощ, звідки б я знала, що ти в нас **лéдар**?

Василь Сухомлинський

- Чому мама вирішила, що Юрко — ледар?
- Як ти розумієш прислів'я?

Білі руки люблять чужу працю.

- Спиши виділені слова і поділи їх для переносу.

ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ. ТВЕРДІ ТА М’ЯКІ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

1 Вірш. Виразність. Повторення однакових приголосних у словах

ХОРОБРІ ХРОБАКИ́

Два **хор-р-р-ро-брі** хробаки
Й два **сміл-л-л-ли-ві** слимаки́
Закладалися на **гріш**,
Хто з них бігає **скоріш**.
А диста́нція така —
До трухля́вого пенька.
Скоро землю вкриє сніг,
Та ніхто ще не добіг.

Григорій Фалькович

- Розкажи історію своїми словами.
- Чому хробаки і слимаки «не добігли» до пенька?
- Чому вимовити «хо-о-о-робрі» легше, ніж «хор-р-робрі»?

Приголосні звуки бувають тверді та м’які . Твердих звуків більше, ніж м’яких. Твердий приголосний звук записують так: [д], а м’який — [д′].

2 Є тверді і м’які приголосні звуки, які утворюють пари. У якого м’якого звука пари немає? Запиши кілька слів із цим звуком.

Тверді звуки	[д]	[з]	[дз]	[л]	[н]	[р]	[с]	[т]	[ц]	
М’які звуки	[д′]	[з′]	[дз′]	[л′]	[н′]	[р′]	[с′]	[т′]	[ц′]	[й]

3 Чи відповідають підписи малюнкам? Чому? Як потрібно було записати слова? Як ми позначаємо м'які приголосні звуки на письмі?

лук

рис

лис

На письмі м'які приголосні позначають буквами **і**, **я**, **ю**, **є** та знаком м'якшення **ь**.

4 Запиши склади з м'яким приголосним звуком. Познач ці звуки знаком ═.

Ду, дю, да, дя, ди, ді, дє, де, до, дь, тя, сі, зу, дзю, ря, сь, нє, ці, це.

5 Запиши слова у два стовпчики. Познач м'які приголосні знаком ═.

У слові є букви і, я, ю, є, ь. ✓	У слові немає букв і, я, ю, є, ь. ✗

Лис, сіль, лелека, ніс, носик, калюжа, малюки, дім, дятел, дерево, синє, ряска, торт, тісто, листя, цирк, синиця, буря.

6 Випиши з вірша «Хоробрі хробаки» п'ять слів із м'якими приголосними звуками. Поясни свій вибір.

КАЗКИ. АБЗАЦ. ПЛАН ТЕКСТУ

1 Тема. Головна думка. Герої. Послідовність подій. Переказуємо

- Прочитай заголовок. Розглянь малюнок. Про що буде йти мова в казці? Чому ти так думаєш?

ЛИС І КІТ

Зачин. Зустріч

Одного разу в лісі кіт зустрів лиса й подумав: «Лис такий розумний, його весь світ шанує».

Подія 1. Вихваля́ння лиса

От кіт і каже:

— Добрий день, пане лисе! Як вам живеться? Як ваше здоров'ячко?

Лис довго думав: відповідати чи ні. Нарешті сказав:

— Ти запитав мене, як мені живеться. Та хто ти такий? Що ти вмієш?

— Коли на мене нападуть собаки, я вмію ви́дряпатись на дерево і врятува́тися від них.

— І оце все? — сказав лис. — А в мене є мішок хитрощів. Шкода тебе. Ходи зі мною, я навчу тебе, як рятуватися від собак.

Подія 2. Небезпека

А тим часом з-за пагорба з'явився мисливець із собаками. Кіт ми́ттю видряпався на дерево і сховався на самому вершечку, серед густого листя.

— Розв'яжіть свій мішок із хитрощами, пане лисе, швиденько розв'яжіть! — гукнув він лисові.

Кінцівка. Зайвий мішок

Та було вже пізно. Собаки наздогна́ли лиса й схопили його.

— Ех, пане лисе, — мовив кіт, — не допоміг вам мішок хитрощів. А якби ви вміли видряпуватись на дерево так, як я, то нічого б вам не сталося.

За мотивами казки братів Грімм

- Що було в мішку хитрощів? Чому лис не встиг врятуватися?

- Запиши речення, доповнюючи їх словами з дужок. Познач у словах голосні звуки знаком •. Поділи слова на склади.

У лісі кіт зустрів ... (мишу, лиса, мисливця).
У лиса був ... (кошик, гаманець, мішок) хитрощів.
Кіт заліз на ... (гору, кущ, дерево).

2 Редагуємо

У лісі тихо, бо звірі ходять без черевиків.

ПОМ'ЯКШЕНІ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

В українській мові є тверді звуки (—), що не мають пари — м'якого приголосного звука (=). Вони можуть вимовлятися пом'якшено.

[б'], [п'], [в'], [м'], [ф'], [ж'], [ч'],
[ш'], [дж'], [ґ'], [к'], [х'], [г'].

Пом'якшення приголосних позначають буквами **і**, **я**, **ю**, **є**.

1 Спиши слова, у яких є пом'якшені приголосні. Познач пом'якшені приголосні знаком ═.

Білка, місто, липа, пінгвін, фігура, жінка, чітко, словник, шість, дівчинка, гірка, хід, хлопчик, свято, пюре, буква, цвях.

2 Поділи слова для переносу. Познач м'які і пом'якшені приголосні знаком ═.

Зразок. Свя-та, … .	*Зразок*. Квіту́-чий, кві-тучий … .
Трава, площа, клени, ключі, квіти, стілець.	Гаря́чий, дитя́чий, ли́сячий, золотий, металевий, паперовий.

3 Тема і головна думка. Головні герої. Досліджуємо медіа

ДРАКО́Н

ЗАЧИН

Одного разу Оленка прийшла зі школи, а на кухні пив чай дракон. Дівчинка аж **чхну́ла** від несподіванки.

А потім вони гралися в хованки і в розбійників.

ГОЛОВНА ЧАСТИНА

Уранці Оленка пішла до школи. На перерві вона розповіла про дракона друзям.

— Скажи ще, що він тебе катав на спині, — **глузли́во** зауважив Сашко.

— Не віриш? — засмутилася Оленка.

— Авжеж, ні. Це б-р-е-х-н-я, — вимовив він по літерах. — Просто **нісені́тниця**.

І всі у класі з ним погодилися.

— Ну і нехай... — зітхнула дівчинка. — Тоді тебе він не покатає.

— Ха-ха-хто?.. — почав глузувати Сашко. Та ось у вікні показалася голова дракона. Аж от він увесь заліз до класу — ледве вмістився.

Діти **онімі́ли**. Оленка підбігла до дракона й повисла на його шиї, той усміхнувся.

— Не бійтеся, він хороший, — сказала вона.

Першим насмілився доторкнутися до дракона Максим. Потроху й усі почали його гладити і пригощати **кана́пками**.

Дракон був просто **неймові́рний**. Він покатав усіх на спині, навіть Сашка!

— Ні, такого просто не може бути, — прошепотів Сашко, злізши з дракона. — Це нісенітниця!

КІНЦІВКА

Дракон обернувся. І сумно-сумно подивився на Сашка. Аж раптом око чудовиська випало і поскакало м'ячиком. Дракон **обм'я́к**. Його бородата голова перетворилася на мітлу, пазурі — на олівці. І весь дракон зник, розпавшись на частини.

Продзеленчав дзвоник. Перерва закінчилася. У школі дракон більше ніколи не з'являвся.

Дмитро Кузьменко

- Поясни значення виділених слів.

Чому?

- Чому спочатку ніхто не повірив в існування дракона?
- Чому дракон усіх катав на спині?
- Чому дракон зник?

- Уяви, що ти журналіст. Напиши повідомлення в газету чи на сторінку в Інтернеті про подію, яка описана в оповіданні.

ПЕРЕНОС СЛІВ З Ь І ЬО

1 Прочитай слова. До якого слова немає малюнка? Чим схожі слова? Чим відрізняються? Спиши. Познач м'які приголосні звуки знаком ═.

га́лка — га́лька
лан — ла́нь
мілка́ — мі́лька

Знак м'якшення **ь** **НЕ** позначає звука. Навіщо він тоді?

Твердий приголосний [л] — л

Він дуже потрібний. Чому? Буква **л** позначає твердий приголосний звук, а дві букви **ль** — м'який приголосний [л′].

М'який приголосний [л′] — ль

2 Спиши. Відшукай слова зі знаком м'якшення. Познач м'який приголосний перед знаком м'якшення знаком ═.

У метелика біленькі крильця. Василько сів на маленький стільчик. Вітерець підняв легеньку пір'їнку. Сіренький заєць їсть морквинку.

Не відривай букву **ь** від попередньої букви, коли переносиш слово з рядка в рядок.
Наприклад: кіль-це, паль-ці, апель-син.

3 Поділи слова для переносу.

Зразок. Кіль-це, … .	*Зразок*. Пиль-ний, … .
Бильце, дзеркальце, кулька, батько, їдальня, донька, лялька, пальто, парасолька.	Овальний, сильний, маленький, легенький, м'якенький, футбольний.

При переносі слів із рядка в рядок буквосполучення **ьо** не розривається. *Наприклад:* мальо-ваний.

4 Поділи слова для переносу. Яке слово не можна поділити для переносу? Чому? Знайди слово до схеми.

Мальований, польовий, сьогодні, льон,
кольори, кольоровий, польоти, бадьорий, працьовитий.

5 Запиши речення, замінюючи виділені слова.

Польовий **льон синього** кольору. Сьогодні **сонячний деньок**. У коробці лежать **кольорові олівці**.

Довідка. Мак, червоного, дощовий,
день, сині, зелені, ручки, фломастери.

6 Що не так? Запиши правильно.

Бадьора цукерка, кольорове сонце, польовий диван, працьовитий камінь, усміхнений льон.

ВІРШ. РИМА

Коли поети пишуть вірші, вони добирають слова, у яких співзвучні закінчення. Такі слова розміщують наприкінці віршованого рядка. Це **рима**.

1 Прочитай рядки віршів. Знайди останнє слово рядка. На що ти звертаєш увагу, «дописуючи» вірш? Чому?

Бегемот розкрив свій рот,
Хоче з'їсти … (кашу, пташку, яблуко, бутерброд, компот).

У маленької Оксани
Є прудкі новенькі … (лижі, ковзани, олівці, сани, банани).

Вийшов півник на подвір'я,
Показав барвисте … (хвіст, пір'я, повір'я, гребінець).

2 Вірш. Заголовок. Головна думка. Театралізуємо

- Чи є в тебе звички, які іншим здаються дивними? Якщо так, розкажи про них.
- Розглянь малюнок. Яка дивна звичка може бути в хлопчика?

ДИВНА ЗВИЧКА
(*скорочено*)

Що б мені не говорили
хтось з батьків чи вчителів, —
я на все шукаю рими,
ніби хтось мене завів...
Скаже тато: — Як уроки? —
Я йому: — Летять сороки!
Скаже мама: — Ти поїв? —
Я їй тут же: — Сто корів!
Вчитель каже:
— Йди до дошки! —
Я і тут: — Варення ложка! —
Вчитель:
— Що учив ти вдома? —
Я у відповідь: — Солому!
— Ставлю «два»! — підводить очі.
— Ква! — кажу я, хоч не хочу...
<...>
Вже й мені це все набридло,
та чомусь до голови
знову лізуть рими й рими,
хто б і що б не говорив...
Ви питаєте: що ж буде?
Я і сам багато думав
і скажу вам по секрету:
мабуть, буду я поетом!

Анатолій Костецький

- Чому звичка хлопчика всім здавалася дивною?
- Випиши з вірша слова зі знаком м'якшення. Поділи їх для переносу.

БУКВА Й

При переносі слова з рядка в рядок не відривай букву **й** від попередньої букви. *Наприклад:* чай-ка, лій-ка.

1 Поділи слова для переносу. Познач м'якість **й** знаком ═.

Зразок. Чай-ка, … .	*Зразок*. Ліній-ка, лі-нійка, … .
Сойка, змійка, лійка, зграйка, двійка, зайчик.	Копійка, сімейка, хазяйка, соловейко, батарейка.

2 До якого слова немає малюнка? Чим схожі і чим відрізняються слова? Поділи слова для переносу.

Майка, чайка, лайка, гайка, зайчик.

При переносі слова з рядка в рядок не розривай буквосполучення **йо**. *Наприклад:* ра-йон, бо-йовий.

3 Поділи слова для переносу. Які слова не можна поділити?

Зразок. Га-йок, … .	*Зразок*. Ма-йорить, майо-рить, … .
Район, майор, йод, бульйон, медальйон, йорж.	Бойовий, серйозний, знайомий.

- Склади речення з двома словами на вибір.

4 Текст. Тема тексту. Зачин, головна частина, кінцівка

ЙОГУРТ

Бабуся готує сніданок: кашу з родзинками, печене яблуко і мій улюблений вишневий кисіль. Але я люблю на сніданок йогурт. І наша лайка Йоська також.

Сьогодні вранці бабуся пішла на роботу, а ми з Йоською вирішили готувати йогурт. Я теж хазяйка. Ви знаєте, що йогурт готують з молока? Я взяла пакет молока , закваску в маленькій баночці і термос . А далі...

- Як ти гадаєш, що буде далі?

Закип'ятила молоко. Охолодила

Змішала молоко і закваску

Налила в термос. Почекала

Налила в склянку і додала ягоди

А коли з роботи повернулися тато з мамою, а потім і бабуся, ми...

- Як ти гадаєш, що буде далі?
- Запиши послідовність дій готування йогурту, наче це робиш ти. Почни так: «Я кип'ячу молоко...».
- Випиши слова з буквою **й**. Поділи їх для переносу.
- Запиши слова ввічливості. Коли ти їх уживаєш?

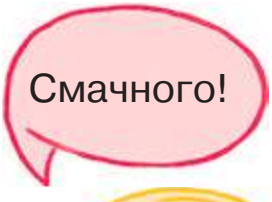

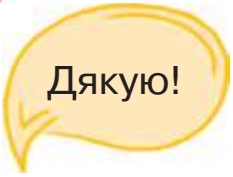

БУКВОСПОЛУЧЕННЯ ЙО ТА ЬО

1 Розкажи за схемою, у яких випадках ти писатимеш **йо**, а в яких — **ьо**.

ПИШИ

йо	**ьо**
на початку слова і складу	у середині слова
йогурт, район	льон

2 Випиши слова з **йо** в перший стовпчик, а слова з **ьо** — у другий, дописуючи пропущені буквосполучення **йо** та **ьо**. Поясни значення слів.

йо

ьо

Ра…н, га…к, т…хкають, сл…зи, пен…к, зна…ма, кол…ровий, …рж, …гурт, дз…би, син…го, літн…го.

3 Спиши текст, замінюючи пояснення в дужках на слова з попередньої вправи.

У (невеликий листяний ліс) … прилетіли солов'ї. Цілий деньок (видають дзвінкі переливчасті звуки «тьох-тьох») … . Гарно! Аж (безбарвна солонувата рідина в оці) … на очах з'явилися. А потім птахи у (покрита рогівкою ротова частина) … почали гілочки носити. Гніздо будувати. Одного (який буває влітку) … дня з гнізда вилетять пташенята.

4 Діаграма Венна. Порівняй двох солов'їв. Чим вони схожі? Чим відрізняються?

- Дискусія

Чи потрібно тримати птахів у клітці?

М’ЯКИЙ ПОДОВЖЕНИЙ ПРИГОЛОСНИЙ ЗВУК

1 Порівняй слова. У яких словах один зі звуків вимовляється подовжено? Як записали цей звук?

Колос — колосся, корінь — коріння, дозвіл — дозвілля, ліс — узлісся.

Є слова, у яких м’який приголосний звук вимовляється довше, ніж інші звуки. Такий звук називають **подовженим**. Щоб позначити м’який подовжений приголосний, пиши дві однакові букви: нн, сс, лл.
Наприклад: чита́ння, воло́сся, гілля́.

2 Прочитай речення, розглянь малюнки. Як ти думаєш, чиї це слова? Спиши кілька речень.

У мене русяве волосся.

У мене житнє колосся.

У мене нове взуття.

У мене рум’яне обличчя.

У мене цілюще зілля.

У мене дивне коріння.

3 Утвори слова за зразком.

читати — читання
малювати — …
запитати — …
змагатися — …
знати — …
уміти — …

4 Факти і думки. Текст-опис. Тема і головна думка. Будова тексту

ЛАТАТТЯ БІЛЕ

• **Лата́ття** біле — це водна рослина. Мільйон років тому вона виглядала так само, як і тепер.

• Міцним **корінням** латаття кріпиться до дна водойми. Широке листя плаває по воді. Листя блискуче, гладéньке, наче вкрите плівкою. Природний восковий наліт оберігає листочки від **гниття** у воді. Квітка латаття — біла, із жовтою серединкою. Після **запилення** комахами квітка в'яне. Виростає плід. У ньому — чорне **насіння**. Коли плід зігниє, на поверхні води плавають насінинки.

• Це рідкісна рослина, вона занесена до Червоної книги України. У народі латаття біле називають «русалчин цвіт».

• Доповни словосполучення словами з тексту.
Коріння (яке?) … . Листя (яке?) … . Квітка (яка?) … .

ПЕРЕНОС СЛІВ ІЗ М'ЯКИМ ПОДОВЖЕНИМ ПРИГОЛОСНИМ

Ти можеш поділити слова із м'яким подовженим приголосним **на склади** так: *взу-ття, зі-лля, чи-та-ння.*
Ти можеш поділити слова з м'яким подовженим приголосним **для переносу з рядка в рядок** так: *взу-ття, взут-тя.*

1 Поділи слова:

• на склади

Зразок. Жи-ття, … .
Взуття, гілля, знання, шиття, сміття, запитання.

• для переносу з рядка в рядок

Зразок. Корі-ння, корін-ня, … .
Читання, обличчя, малювання, волосся, насіння.

2 Спиши. Коли ти користуєшся цими предметами?

Рушник потрібний, щоб витирати обличчя.
Гребінець потрібний, щоб розчісувати волосся.
Щітка потрібна, щоб чистити взуття.

3 Що не так? Запиши правильно. Знайди слово до схеми.

Смачне волосся, рум'яне взуття, коротке обличчя, щасливе гілля, зелене життя.

4 Розкажи, що люблять робити діти. Запиши, що ти любиш робити. Запиши звукову схему слів із м'яким подовженим приголосним. Поділи ці слова для переносу.

Я люблю читання. Я люблю виконувати завдання.
Я люблю малювання. Я люблю цікаві запитання.

Зразок. Я люблю малювання, тому що...

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ. ОГОЛОШЕННЯ

- Ти можеш повідомити про щось інших людей, написавши оголошення.

Повідом, що це оголошення	Оголошення
Коли відбуватиметься подія? День, місяць, час	23 жовтня о 14:00; у середу, 1 грудня, о 10:00
Де відбуватиметься подія?	в актовій залі школи; на спортивному майданчику
Яка подія? Що відбуватиметься?	концерт, виставка, змагання
Кого запрошують?	учнів 2 класів, батьків, учителів
Підпис. Хто написав оголошення?	Тарасенко Назар, учень 2-А класу

АПОСТРОФ

1 Прочитай слова. Чим відрізняється вимова **ря** і **р’я**?

мо**ря** — подві**р’я** бу**ря**к — бу**р’я**н зо**ря** — сузі**р’я**

- Як називають знак **’**, який стоїть після **р** перед **я**?

Апостроф — це знак **’**. Він показує, що приголосний звук перед апострофом твердий, а букви **я**, **ю**, **є** позначають два звуки [йа], [йу], [йе].

М ’ Я

[м] твердий приголосний звук

[йа] два звуки

2 Визнач, у яких словах потрібно написати апостроф. Після яких букв пишеться апостроф? Перед якими буквами?

б..є м..яч

п..ю чай

в..ють солов..ї

торф..яний ґрунт

Апостроф пишеться після букв **б**, **п**, **в**, **м**, **ф**, **р** перед буквами **я**, **ю**, **є**, **ї**, які позначають два звуки [йа], [йу], [йе], [йі].

3 Відгадай, хто або що це. Запиши слова з апострофом. Складі речення з двома сполученнями слів.

1. З’їв м’ясо, п’є молоко, м’яка шерсть, живе на подвір’ї.
2. В’є гніздо, б’є дзьобом, п’є воду, з’їв черв’яка.
3. Кам’яні стіни, дерев’яні вікна, олов’яні ручки.

АПОСТРОФ. ПЕРЕНОС СЛІВ

1 Хто правильно відповів на запитання?

Коли я пишу апостроф у слові **м'ята**, то це означає, що...

Марина

Звук [м] — м'який приголосний, буква **я** позначає два звуки [йа].

Сергій

Звук [м] — твердий приголосний, буква **я** позначає один звук [а].

Ганна

Звук [м] — твердий приголосний, буква **я** позначає два звуки [йа].

2 Знайди схему до слів **в'ють** і **в'є**.

3 Назви́ птахів. Спиши назви птахів та їхніх пташенят.

Голуб'яче гніздо	Гороб'яче гніздо	Солов'їне гніздо	Ластів'яче гніздо
голуб голуб'я голуб'ята	горобець гороб'я гороб'ята	соловей солов'я солов'ята	ластівка ластів'я ластів'ята

При переносі слів апостроф залишається з буквою, що пишеться попереду. Ти можеш переносити так: бу-р'яни, бур'я-ни, бур'-яни.

4 Поділи слова для переносу.

Зразок. Мар’-яна, … .	*Зразок*. Дере-в’яний, … .
Бур’ян, Дем’ян, хом’як, реп’ях, комп’ютер.	Солом’яний, кам’яний, риб’ячий, жаб’ячий.

- Які слова не можна переносити? Поясни чому.

5 Прочитай текст. Випиши слова з апострофом. Поділи їх для переносу.

Птахи в’ють різні гнізда. Голуб’яче гніздо нагадує купку гілок. З соломи, м’яких травинок і пір’я побудовано гороб’яче гніздо. Солов’їне «трав’яне» гніздо ти можеш знайти в кущах чи траві. А ластів’яче гніздо з торф’яного ґрунту чи м’якої глини кріпиться під солом’яною стріхою чи дерев’яним дахом.

6 Редагуємо

У гнізді сиділи горобці і голосно каркали.

АПОСТРОФ. ПЕРЕНОС СЛІВ

1 Запиши слова з апострофом. Визнач слово, яке не можна поділити для переносу. Поділи для переносу виділені слова.

Бур..як, буд..як, бур..ян, **реп..ях**, хом..як, м..ята, св..ято, **рум..яний**, духм..яний, м..яч, в..януть, м..який, **дерев..яний**.

2 Прочитай. Випиши речення, у яких є слова з апострофом.

МОЯ СІМ’Я

Я — Мар’яна. Я вчусь у другому класі. У мене велика сім’я. Робота тата і мами пов’язана з комп’ютерами. Бабуся лікує людей у лікарні. Дідусь працює водієм трамвая.

3 Спиши текст, замінюючи виділені слова словами з довідки.

У п’ятницю вся **родина** вдома. Мар’янка і Лук’ян граються **машинкою**. Тато годує **кота**. Мама вмикає **телевізор**. Бабуся подає на стіл **смачний** пиріг. Дідусь п’є **липовий** чай.

Довідка. Сім’я, м’ячем, комп’ютер, хом’яка, м’ятний, рум’яний.

4 Прочитай записки. Хто їх написав? Поясни свою думку. Напиши записку одному з членів твоєї родини.

ЧИЯ ЗАПИСКА?

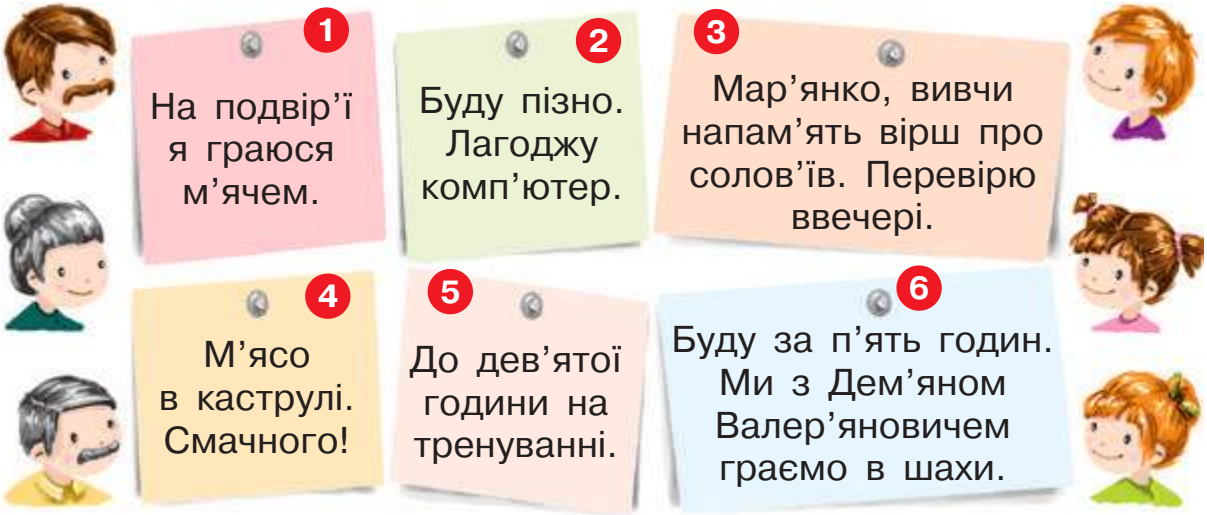

ОПОВІДАННЯ. ЗАГОЛОВОК

1 Тема і головна думка. Передбачення за заголовком

МОЯ БАБУСЯ — СУПЕРГЕРОЇНЯ

- Про що буде йти мова в оповіданні? Чому ти так гадаєш?

Моя бабуся — найкраща в усьому світі. Ми любимо різні пригоди. І літати по кімнаті, як космонавти, і до самісіньких сутінок блукати в саду, наче індіанці. Але найбільше нам подобається гратися в супергероїв.

- Про що ти дізнався/дізналася? Що буде далі?

Останнім часом бабуся стає забудькуватою. І часто щось плутає. Одного разу бабуся забула, що мене звати Сюзі.

— Привіт, Лілі! — сказала вона мені.

А потім бабуся сумно промовила, що схоже на те, що вона втрачає пам'ять.

— Пам'ять, — сказала вона, — це маленька людинка у тебе в голові, яка все пам'ятає.

І я подумала: «Якщо бабуся втрачає пам'ять, виходить, що ми більше ніколи не зможемо гратися з нею в супергероїв? Я неодмінно маю відшукати бабусину пам'ять!» І я стала таємним детективом. І почала шукати пам'ять.

- Про що ти дізнався/дізналася? Що буде далі?

Може, бабусина пам'ять заховалася в скриньці з нитками та голками? Можливо, я знайду її у старих коробках на горищі... Або у квіткових горщиках у садку... А я ніде не можу її відшукати, хоча витрачаю на пошуки весь день. Мені ніколи не вдасться повернути бабусі пам'ять.

- Про що ти дізнався/дізналася? Що буде далі?

Можливо, бабуся більше не зможе гратися зі мною в супергероїв. Усе одно вона буде для мене супергероєм! Я завжди буду піклуватися про неї. Якщо вона загубить окуляри, я їх знайду. Коли ми підемо в магазин за покупками, я допоможу їй знайти дорогу додому. А якщо я побачу, що вона забула погодувати кота, я покладу корм у мисочку.

Час від часу бабуся щось забуває. Але все одно вона найкраща у світі! Якщо я буду робити все сама, старанно і з любов'ю, то, можливо, стану супергероїнею, як і моя бабуся!

За Марлуз фон Лон

- Виконай одне із завдань на вибір.

1. Напиши, чи можеш ти сказати, що твоя бабуся — супергероїня і чому.
2. Напиши слова, які ти можеш сказати бабусі при зустрічі.
3. Напиши кілька речень про свою бабусю.
4. Спиши перший абзац оповідання.

ДЗВІНКІ ТА ГЛУХІ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

1 Вимов звуки, які позначають виділені букви. Які з них ти вимовляєш за допомогою голосу і шуму, а які — тільки шуму?

жа**б**ка — **ш**а**п**ка	**ґ**ава — **к**ава	ка**з**ка — ка**с**ка
злива — **с**лива	ду**б** — су**п**	**г**уска — **х**устка

Дзвінкі приголосні утворюються за допомогою голосу і шуму , глухі — за допомогою шуму .

Я знаю, що деякі дзвінкі і глухі приголосні можуть утворювати пари.

2 Прочитай і порівняй пари звуків. Назви по одному слову, у якому є ці звуки.

Дзвінкі	[б]	[г]	[ґ]	[д]	[д′]	[з]	[з′]	[ж]	[дж]	[дз]	[дз′]
Глухі	[п]	[х]	[к]	[т]	[т′]	[с]	[с′]	[ш]	[ч]	[ц]	[ц′]

А деяким звукам пари немає.

3 Прочитай спочатку глухий звук, а потім — дзвінкі.

Дзвінкі	[в]	[л]	[л′]	[м]	[н]	[н′]	[й]	[р]	[р′]	—
Глухі	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[ф]

4 Прочитай слова. Правильно вимовляй приголосні в словах. Спиши слова з одного стовпчика.

Вимовляй дзвінко		г — [х]
хліб — біб	грибки — рибки	легко
город — холод	казка — указка	нігті
сніг — поріг	дужка — смужка	кігті
ніж — ріж	сливка — лавка	вогко

5 Прочитай. Вибери з дужок потрібні слова. Допиши речення.

1. Ґава в’є гніздо … (на ґанку , у ґрунті , на аґрусі).

2. У коробці лежали … (ґудзики , дзиґи , ґердани).

3. Гуси … (каркали, тьохкали, ґелґотіли, цвірінькали).

ДЗВІНКІ ТА ГЛУХІ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

1 Учителька попросила назвати глухі приголосні звуки. Хто з дітей правильно виконав завдання? Як утворюються глухі приголосні?

[д], [б], [в], [л], [м], [н], [р], [з], [ж].

[с], [ш], [ф], [х], [к], [т], [ч].

[л], [т], [к], [р], [в], [г].

2 Випиши слова в три стовпчики. У перший запиши слова, у яких усі приголосні дзвінкі, у другий — де дзвінкі і глухі приголосні, а в третій — усі глухі.

Качка, ґанок, олівець, фарби, малюнок, дерево, дзиґа, кіт, книжка, мишка.

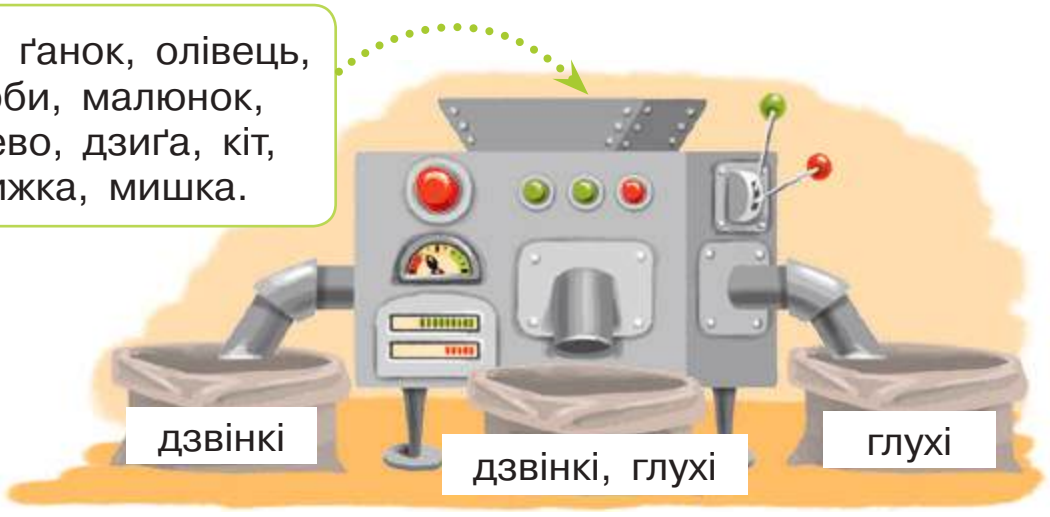

3 Прочитай слова парами. Як вимовляються перші звуки в словах? Запиши три пари слів на вибір і звукові схеми до них.

фіалка — хвіртка	ферма — хвала	фазан — хвалько
фонтан — хвоя	фігура — хвіст	фігура — хвиля

4 Яка улюблена справа в кожного з хлопчиків?

фотограф
фотографує
фотоапарат

футбольний
футбол
футболіст

- Прочитай і відредагуй записані речення.

Фотограф фотографує футбол. Футболіст показує фото. На столі лежить футбол. Софія грає футбольною світлиною. Футболіст футболить м'яч.

5 Напиши про свою улюблену справу або гру.

ПЕРЕНОС СЛІВ ЗІ ЗБІГОМ ПРИГОЛОСНИХ. ВІРШ. ГОЛОВНА ДУМКА

Є слова, у яких збігаються приголосні звуки. Вони переносяться по-різному. *Наприклад, фар-ба, фа-рба, зір-ка, зі-рка, кач-ка, ка-чка, мор-ква, морк-ва.*

1 Поділи слова для переносу.

Зразок. Гір-ка, гі-рка, … .	*Зразок.* Ка-пуста, капу-ста, капус-та, … .
Персик, зерно, часник, гарбуз, огірки, морква.	Картопля, капуста, редиска, цукерка, яблуко, борошно.

2 Вірш. Художні засоби: пестливі слова

Котик пік **оладки**,
в нього білі **лапки**,
вушка золотисті,
мордочка у **тісті**.
Спершу взяв з долівки
пляшечку **олійки**.
Потім із полиці —
дрібочку кориці.
Потім сів на **ґанку**
почекать Іванку —
щоб Іванка мила
жабці подзвонила:
бо голодну **жабку**
стало котку жалко.
Хоче жабку звати,
щоб почастувати.

Олеся Мамчик

Замісити тісто

- борошно
- кефір
- яйця
- цукор
- сіль
- сода

Змастити олією

Пекти

Посипати корицею

- Спиши перші чотири рядки вірша. Випиши з вірша виділені слова. Поділи їх для переносу з рядка в рядок.

ЗВУКИ [ДЖ], [ДЗ], [ДЗ’]. ПЕРЕНОС СЛІВ ЗІ СПОЛУЧЕННЯМИ БУКВ ДЖ, ДЗ

1 Хто або що які звуки видає? Склади і запиши речення.

Зразок. Джміль дзижчить.

джміль

дзвінок

телефон

джерельце

бджола

дзижчить
дзвонить
дзеленчить
дзюркоче

- Додай склад **за** на початок слова — назви дії. Як змінилося значення слова?

При переносі слова з рядка в рядок не розривай буквосполучення **дж**, **дз**, які позначають один звук [дж], [дз], [дз′].

2 Поділи слова для переносу.

Зразок. Бджо-ла, … .	*Зразок.* Ґу-дзик, … .
Сиджу, заходжу, посаджу, джмелиний, бджолиний.	Кукурудза, подзвонив, найдзвінкіший, дзеркальце.

3 Що розповів про себе хлопчик? Чи робиш ти так само? Назви слова — назви дій. Поділи їх для переносу.

Я захо**дж**у в школу.

Я знахо**дж**у клас.

Я вихо**дж**у зі школи.
Додому я їж**дж**у автобусом.

Я си**дж**у на уроці.

Я са**дж**у рослину.

4 Факти і думки. Ключові слова

ВЕЛЕТЕНСЬКЕ **ДЗЕРКАЛО**

У Південній Америці є **дзеркальне** озеро. Воно **віддзеркалює** хмари, літаки, повітряні кулі.

Спочатку це озеро було солоне. Потім висохло. Його дно залишилося рівним і гладким. Коли на його поверхню потрапляє трохи води, озеро стає як **дзеркальце**.

- Чому озеро назвали «дзеркалом»? Як воно утворилося? Запиши слова, за якими можна впізнати це озеро.

ОПОВІДАННЯ. ПЕРЕКАЗ

1 Тема і головна думка. Точка зору головних героїв. Театралізуємо

ПАРАСОЛЬКА

ЗАЧИН

Одного похмурого ранку мама будила Марка, а йому так не хотілося вставати!

ГОЛОВНА ЧАСТИНА

Він розплющив одне око, побачив, що **надворі** йде дощ.

— Не хочу до школи, дощ падає...

— А я хочу, — раптом почув Марко чийсь тихенький **голосочок**. — Я **люблю** дощ.

— Ти хто?!

— Я — **парасолька**. І мені вже набридло сидіти в шафі...

Марко **розплющив** уже обидва ока, миттю зіскочив з ліжка, відчинив шафу і дістав свою синю парасольку. **Кольорові** автомобільчики на ній ніби чекали, щоб кудись поїхати.

— Збирайся швидше, хочу під дощ! — наказала парасолька.

— Ти вмієш розмовляти... — Марко відразу почав одягатися.

Дощ лив як з відра. Хлопчик чалапав за мамою й тихенько розмовляв із парасолькою:

— А чому ти так любиш дощ?

— Бо він схожий на музику. Послухай, як стукають краплі по підвіконнях, подивися, якими **бульбашками** скачуть по калюжах. І найголовніше: без мене ти змок би до нитки. Ти можеш застудитися, а я ні. Тому мені подобається тебе оберігати.

У школі Марко розклав сохнути парасольку серед інших.

«Цікаво, чи й вони такі ж чарівні, як моя?» — подумав **хлопчик** і побіг до друзів.

Увечері, коли Марко йшов із татом додому, вітер раз у раз намагався видерти парасольку з рук.

— Тепер я тебе захищаю, — прошепотів Марко.

Але вітер таки висмикнув її з рук і поніс вулицею. Парасолька пролетіла кілька метрів, упала в калюжу і загойдалася на **хвильках**. Вона була мов кораблик.

КІНЦІВКА

— Важкий у тебе видався день, — сказав хлопчик.

— Зате я нині політала і поплавала, — задоволено промовила парасолька. — Мені так сподобалося!

— І мені дуже сподобалося ходити з тобою до **школи**, — усміхнувся Марко.

За Наталкою Малетич

- Чому парасолька раділа дощу, а хлопчик засмучувався, коли дощило? Дізнайся в однокласників про їхнє ставлення до дощу.
- Спиши виділені слова. Поділи їх для переносу.

САМООЦІНЮВАННЯ З ТЕМИ

3 - Запиши три слова, які ти вивчив/вивчила з теми.

2 - Запиши два вміння, яких ти набув/набула.

1 - Запиши одне запитання, на яке ти хочеш знайти відповідь на наступних уроках.

РОЗДІЛ 3. СЛОВО. ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

СЛОВО. ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

1 Хто з дітей назвав слово? Чому ти так думаєш?

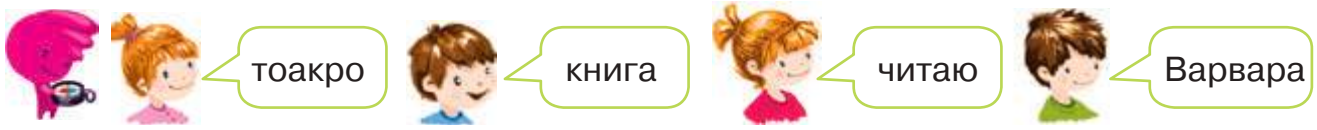

Кожне слово називає предмет, ознаку предмета, дію тощо. Слово має лексичне значення.
Лексичне значення — це те, що означає це слово.

2 Відгадай слова за їх значенням. Запиши слова-відгадки

Довга коробочка, футляр для зберігання ручок, олівців, гумок тощо.

Зшиті аркуші чистого паперу в обкладинці для писання або малювання.

Тоненька паличка графіту або сухої фарби у дерев'яній оправі, якою пишуть, креслять, малюють.

Шматочок гуми, призначений для стирання написаного.

3 Прочитай назви професій. Подумай, чому вони мають такі назви. Утвори нові пари слів за зразком.

Рибалка — ловить рибу.
Лікар — …
Будівельник — …
Водій — …

4 Редагуємо

На даху було багато горобців — чоловік сорок.

ВІРШІ-НЕБИЛИЦІ. ПРАВДА І ВИГАДКА

1 Вірш-небилиця. Лексичне значення слів

ЩО ВОНО ЗА ДИВО?

Що воно за диво
хлопця здивувало:
ще такого зроду
в світі не бувало.
На перчині — сливи,
на тополі — вишні.
А на ґанок — з грядки
маківки дві вийшли.

Що на клені — морква,
На вогні — криниці,
на вербі — кислиці,
на даху — корова,
на печі — синиці,
а на річці — хата...
Щось у тебе, хлопче,
мова **коструба**та.

Микола Сингаївський

Невправна, незграбна, недоладна

- Зміни вірш так, щоб він був правдивим. Як змінилося сприйняття вірша? Для чого створюють вірші-небилиці?
- Запиши два речення за змістом вірша так, щоб вони були правдивими. Поясни лексичне значення кожного слова.

2 Редагуємо

- Запиши текст, використовуючи слова з довідки.

Ранок. У небі ходять ластівки. Над квіткою цвіріньокає бджола. Горобчик носиком чистить пір'я. На подвір'ї гавкає кошеня.

Довідка: летять, кружляють, пурхає, дзижчить, дзьобом, нявчить, муркотить.

СЛОВА З ПРЯМИМ І ПЕРЕНОСНИМ ЗНАЧЕННЯМ

Слова можуть уживатися в прямому → і ⋰⋰➘ переносному значенні. У прямому значенні — це звичайна назва предмета, ознаки дії. Переносне значення — назва, перенесена з одних предметів і явищ на інші.

Пшеничне колосся (частина рослини)

Солодка цукерка (смак)

Золотий ланцюжок (метал)

Пшеничне волосся (колір)

Солодкий сон (спокійний)

Золоті руки (працьовиті)

1 Рима. Головний герой. Передбачення за заголовком

ГОЛОДНА КИШЕ́НЯ

Моя кишеня зголодніла,
Це я одразу зрозуміла:
Поклала в неї я монетку,
Цукерку, яблуко й серветку,
Цвях, ґудзик, стрічку,
Стару фотку,
Записку мамину коротку...
З'їла все кишеня вмить.
І живіт їй не болить?
Кишеню мама лікувала,
З підкладки речі діставала.

- Чому кишеню назвали голодною?
- Запиши назви предметів, які проковтнула кишеня. Поділи слова для переносу.
- Спиши речення, обравши одне слово з дужок.

1. У небі (сяє, сміється) сонечко. 2. Раптом насунула (темна, насуплена) хмара. 3. (Розпочався, Заплакав) дощ.

ОПОВІДАННЯ. ПРАВДА І ВИГАДКА

1 Тема і головна думка. Послідовність подій. Переказуємо

- Як ти думаєш, яку людину називають щедрою?

ЩЕДРА КИШЕНЯ

Тітонька Леся почастувала Тарасика цукерками. Хлопчик поклав солодкі горошинки до кишені. А в кишенях завжди всього повно: там і цвяшки та гвинтики , і фантики-бантики , гладенькі скельця , і кольорові камінчики .

Та не знав тої миті Тарасик, що є в його кишені — дірка. Солоденький горошок потихеньку в дірку й повипадав.

- Як ти гадаєш, що буде далі? Чому?

Одну горошину знайшла мураха . **Почимчикува́ла** до мурашника, привела родичів — і вони нею **пола́сували**.

Другу цукерку **наді́бав** равлик . З одного боку **покуштува́в**, з другого. Ото несподіванка — з усіх боків солодка.

Ще одну цукерку сорока **поба́чила**. Вихопила її з трави: «Ти диви, яка смачна намистина!» Та й **з'ї́ла** її, собі дивуючись.

А Барсик нічого ні в кого не питав. **Похру́скав** усі цукерки, що знайшов, і смачно **облиза́вся**.

- Як ти гадаєш, що буде далі? Чому?

Тут Тарасик про цукерки згадав. Руку до кишені — а їх нема. Та чого б мав **журі́тися**: он скількох **почастува́ла** його щедра кишеня!

За Оксаною Кротюк

- Чому кишеню назвали щедрою?
- Напиши, коли ти буваєш щедрим. Чому?
- Установи послідовність малюнків відповідно до тексту. Перекажи оповідання, користуючись малюнками.

СЛОВА ОДНОЗНАЧНІ Й БАГАТОЗНАЧНІ

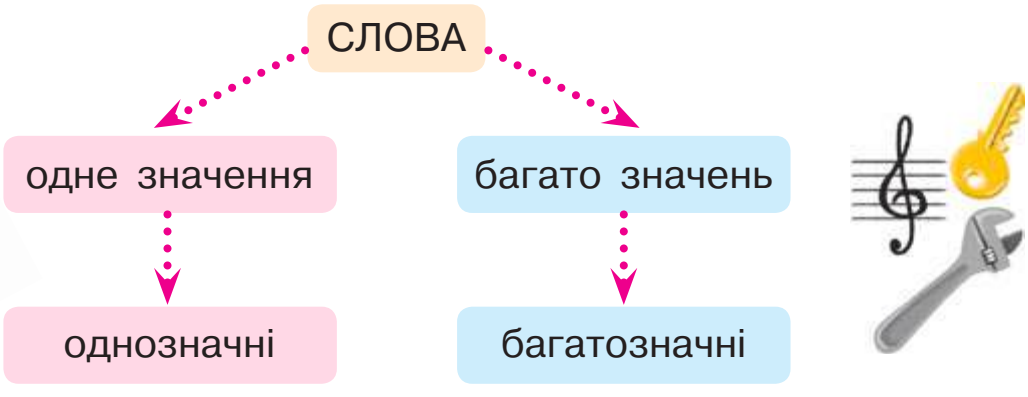

Багатозначні слова називають предмети, ознаки, дії, у чомусь схожі між собою.

1 Чому діти подумали про різні подарунки?

2 Доповни речення словами.

Коник, … — комахи. Морський коник, … — риби. Кінь, … — звірі.

3 Про які ніжки йдеться? Спиши речення, замінюючи по 1–2 слова.

Мої ніжки в теплих шкарпетках.

На ніжках були червоні шапинки з білими цятками.

Він стояв на чотирьох ніжках.

4 Факти і думки. Текст-опис. Тема. Головна думка. Ключові слова

Коник зелений живе на луках, лісових галявинах. Завдяки смарагдовому костюмчику він непомітний серед трави. У коника трохи сплюснуте тіло і голова. Вуса довші за тіло, на кінцях рудуваті. Задні ніжки в коника довгі, тому він добре стрибає. Коники стрибають на відстань, що в 40 разів перевищує довжину їхнього тіла. Орган слуху розташований на ніжках. Стрекочуть коники-самці крильцями.

- Назви ключові слова. Прочитай текст без них. Що змінилося? Чому? Запиши ключові слова.

ОМОНІМИ

ключ

Омоніми — слова, які однаково звучать та пишуться, але мають різне значення.

1 Діти читали казку «Ріпка». «Намалюйте бабку», — попросив учитель. Хто з дітей правильно виконав завдання? Чому?

бабка — жінка

бабка — страва

бабка — гриб

бабка — комаха

2 Спиши речення. Підкресли омоніми.

Я їм смачну вівсянку. Вівсянка голосно співає.	Чайка пливе до берега. Над морем летить чайка.	Оля зібрала неїстівні лисички. Лисички їдять мишей.

3 Загадка. Переносне значення слів

- Відгадай загадки. Добери до слів-відгадок слова-ознаки. Запиши сполучення слів.

1. Без рук, без ніг, а в хату не пускає. (*Замо́к*.)
2. З цегли побудований, для принцес фарбований. (*За́мок*.)
3. Тільки його я відкрию, личко я собі умию. (*Кран*.)
4. Знизу вгору по верхах, будує дім і по ночах. (*Кран*.)

Довідка: зали́зний, цегляни́й, водопрові́дний, будіве́льний.

БАГАТОЗНАЧНІ СЛОВА Й ОМОНІМИ

1 Розглянь таблицю. Розкажи, чим відрізняються багатозначні слова й омоніми.

	Багатозначні слова	**Омоніми**
Лексичне значення	Подібне ключ	Різне ключ
Звучання і написання	Однакове	Однакове

2 Вірші. Мета створення. Ключові слова

Носить півник-співунець
на голівці **гребіне́ць**.
Гребінцем тим — знає кожний —
Причеса́тися не можна.
А у мене, а у мене
Гребінець новий, зелений.

Грицько Бойко

- Продовж речення.

  Уранці я розчісуюся ... . У півника червоний ... .

— **Приклад** списував у кого? —
запитав учитель строго.
— Та казали ж Ви у класі
І казав мій тато,
Що з відмінника Івася
Треба **приклад** брати.

Грицько Бойко

- Продовж речення.

  У зошит я записую ... . З Івася всі беруть ... .

- З кого я хочу брати приклад?

ОПОВІДАННЯ. КАЗКА

1 Порівнюємо оповідання і казку. Головна думка. Головні герої

УРЯТУВАВ СОНЕЧКО

Це було влітку. Цілий день пекло сонечко, а потім насунули чорні хмари. Пішов дощ. Під високою гілля́стою шовко́вицею сидів хлопчик Василько. Він не боявся зливи. Його захищало від неї густе листя. Під шовковицею було сухо. А поруч текли струмки. Василько побачив, як один струмок почав заповнювати невеличку заглибину. Утворилось озерце. На середині цього озерця був маленький острівець. Води все прибувало й прибувало. Ось-ось затопить острівець. Раптом Василько побачив на острівці маленьке червоне сонечко. Воно бігало від одного краю острівця до іншого. «Чому ж воно не летить?», — подумав Василько. Йому стало шко́да сонечка.

Василько побіг під дощ. І відразу ж **змок до нитки**. Та він устиг врятувати сонечко.

За Василем Сухомлинським

- Чому Василько врятував сонечко?
- Чому жучка назвали сонечком?
- Спиши кінцівку оповідання. Придумай і допиши його продовження.

СОНЕЧКО

Лісом бігла дівчинка й співала:
— Сонечко, сонечко!
Ви́зирни в віконечко!

Сонечко почуло, що його кличуть, і визирнуло. А дівчинка зовсім і не йому співала, а тому сонечку, що на небі. Та однаково вже був ранок і треба було прокидатись. От сонечко й вилізло зі своєї квартири, з-під гілки осики. Подивилось на сонечко, яке сяяло в небі. А потім глянуло на рідну осику і **затремті́ло**.

Зелена попелиця **безсоро́мно** їла листя доброї осики. Сонечко розсе́рдилось і враз накинулося на попелицю.

— Ох, їх багато! — **бі́дкалася** осика. — Хіба ти **поду́жаєш** їх усіх?

— Я лечу покликати своїх родичів! — гукнуло сонечко. — Не бійся, ми врятуємо тебе!

За Оксаною Іваненко

- Поясни значення виділених слів.
- Чому сонечко вирішило рятувати осику?
- Порівняй оповідання й казку. Що в них спільне? Що відмінне? Створи діаграму Венна.
- Склади два речення, у яких слово **сонечко** вживалося б у значеннях **жук** і **зоря**.

СЛОВА, БЛИЗЬКІ ЗА ЗНАЧЕННЯМ

1 Порівняй тексти. Чим вони схожі, чим відрізняються? Який із текстів тобі сподобався більше? Чому?

Жив собі Дракон. Дуже **ввічливий**. З усіма **вітався**. Зранку виходив з **дому** і **говорив**: — Привіт, **духмяна** квітко! — Доброго ранку, **яскраве** сонечко! — Добридень, **друзі**!	Жив собі Дракон. Дуже **привітний**. З усіма **здоровкався**. Зранку виходив з **будинку** і **казав**: — Привіт, **запашна** квітко! — Доброго ранку, **блискуче** сонечко! — Добридень, **товариші**!

- Запиши виділені слова парами. Чим вони схожі? Чим відрізняються? Продовж діалог.

Зразок. Ввічливий — привітний, … .

2 Утвори пари слів *за зразком:* веселка — райдуга.

Веселка, ірис, башта, шофер, вежа, водій, райдуга, півники.

3 Прочитай слова, близькі за значенням. Вилучи «зайве» слово в кожному рядку.

1. Будинок, дім, зоопарк, оселя, житло.
2. Дорога, шлях, траса, стежка, будинок.

4 Спиши текст, добираючи з дужок потрібні слова.

У мене є хом'ячок. Його (звуть, кличуть, називають) Хомка. Хомка любить (гризти, їсти) яблуко і (свіжі, нові) газети дідуся.

5 Уяви, що у твоєму домі оселився дракон. Опиши, що було б.

СЛОВА, ПРОТИЛЕЖНІ ЗА ЗНАЧЕННЯМ

1 Прочитай діалог. Якими ти уявляєш учасників діалогу? Чому?

— Вимкни **світло**, зараз — **день**, — говорить мама.

— Ні, мені **темно**, зараз — **ніч**, — одказує дівчинка.

— Вимкни обігрівач, зараз — **літо**, **тепло**, — пропонує тато.

— Ні, мені **холодно**, зараз — наче **зима**, — бідкається Улянка.

— Випий **гарячий** чай, — турбується бабуся.

— Ні, він **холодний**, — заперечує дівчинка.

- Що ж трапилось з Улянкою?
- Випиши виділені слова парами. Як вони називаються?

2 Розподіли смайлики парами. У яких ситуаціях ти ними користуєшся? Запиши слова парами, домалюй біля них смайлики.

радіє сміється плаче здоровий хворий сумує

3 Добери і допиши слова, протилежні за значенням. Склади з ними речення.

дім високий — дім ...

стрічка довга — стрічка ...

м'яч легкий — камінь...

4 Поясни прислів'я. Випиши слова, протилежні за значенням.

На чорній землі білий хліб родить.

Порожня діжка гучить, а повна — мовчить.

5 Тема і головна думка. Мета читання. Головний герой

- Розкажи, які книжки ти любиш читати. Чому ти читаєш книжки?

ТАК БАГАТО КНИЖОК!

- Про що йтиметься в оповіданні? Чому ти так думаєш?

Якось уранці Ніколас **пóхапцем** одягнувся і збіг униз до мами. Вона обняла сина, поглянула на його **шнурівки** і дістала з коробки книжку про те, як зав'язувати шнурівки. Коли Ніколас прочитав її, він навчився зав'язувати найкращі у світі банти.

Потім Ніколас чистив зуби. Уся ванна кімната була в зубній пасті. До ванної зазирнув тато і дав іншу книжку «Як

правильно чистити зуби». Коли Ні́колас прочитав цю книжку, у нього були найбіліші, найблискучіші зуби у світі.

А потім він спробував скупати свого кота. Та котові цього не хотілося. І тут з'явилася його сестра, звичайно, з книжкою в руках. «О, ні! — подумав Ні́колас. — Невже це посібник із купання котів?!» Та коли Ні́колас прочитав і цю книжку, його кіт став найчистішим, найгарнішим котом у світі.

А потім Ні́колас вирішив піти погуляти. І спробував покататися на велосипеді. Це була нелегка справа! І тут, із книжкою **під па́хвою**, підійшла його улюблена сусідка Вероніка.

- Про що ти дізнався/дізналася? Що буде далі?

— Ні! — вигукнув Ні́колас. — Тільки не кажи, що це книжка про те, як їздити, немов справжній велосипедист!

Але Ні́колас прочитав і цю книжку. Він став найкращим у світі велосипедистом.

Щоб **віддя́чити** Вероніці, хлопець пішов разом з нею у бібліотеку. Дівчинка одразу кинулася до полиць, і набрала цілий **стос книжок**, і запитала у Ні́коласа:

— А ти собі нічого не береш?

— Ні! — відповів Ні́колас. — Я вже втомився читати книжки, котрі повчають, як правильно робити це... Як не робити цього, як не робити того...

- Про що ти дізнався/дізналася? Що буде далі?

Вероніка сказала:

— Дивися, Ні́коласе! Он там — пригоди. А там — історичні і про все смішне.

Ніколас узяв собі три книжки: одну — про пригоди пірата, іншу — про лицарів і ще одну — **гумористи́чну**.

Удома він відкрив гумористичну книжку і почав читати. Вже на першій сторінці **вибухнув гучним сміхом**... І на другій сторінці... І на третій... Він так сміявся, що тато відчинив двері й запитав:

— Що сталося, Ніколасе?

А потім усі — тато, мама, сестра і Вероніка — зібралися навколо Ніколаса. А він, широко усміхнувшись, промовив:

— Послухайте оце: «Жила собі колись маленька мишка, яка...».

Коли Ніколас закінчив, він був найщасливішим читачем у світі!

За Жілем Тібо

Чому?

- Чому всі пропонували Ніколасу книжки?
- Чому він почав відмовлятися читати?
- Чому він не міг відірватися від гумористичної книжки?

- Продовж речення: «Люди читають для того, щоб...».
- Склади список книжок, які читав Ніколас.
- Склади список книг, які б тобі було варто прочитати, щоб чогось навчитися. Записуй автора і назву книги.

6 Які книжки я люблю читати? Чому люди читають книжки?

САМООЦІНЮВАННЯ З ТЕМИ

3
- Запиши три слова, які ти вивчив/вивчила з теми.

2
- Запиши два вміння, яких ти набув/набула.

1
- Запиши одне запитання, на яке ти хочеш знайти відповідь на наступних уроках.

РОЗДІЛ 4. БУДОВА СЛОВА

БУДОВА СЛОВА. ЗАКІНЧЕННЯ. ОСНОВА

Слово складається з частин. У слові є основа і закінчення. **Закінчення** — це частина слова, яка змінюється. **Основа** — частина слова без закінчення.

1 Визнач закінчення у слові **риба**. Що потрібно зробити, щоб визначити закінчення? Назви основу слова.

РИБ**А**

(немає) РИБ**И**

(їсть) РИБ**У**

2 Які питання ставлять діти, щоб змінити слово?

(немає)
кого? чого?

(даю)
кому? чому?

(задоволений)
ким? чим?

ЯК ВИЗНАЧИТИ ЗАКІНЧЕННЯ Й ОСНОВУ СЛОВА

Зміни слово за питаннями	Познач частину слова, яка змінюється	Познач частину слова без закінчення
РИБ**А** РИБ**И**	РИБ**А** РИБ**И**	РИБ**А** РИБ**И**

3 Зміни слова. Визнач закінчення й основу слів. Розподіли слова на групи. Доповни кожну групу одним словом.

Акула, зозуля, лелека, море, лисиця, гора, небо, сонце.

4 Склади речення. Визнач основу і закінчення виділених слів.

1. **морі** У плаває **акула** 2. **квіткою** кружляв **метелик** Над

БУДОВА СЛОВА. ЗАКІНЧЕННЯ. ОСНОВА

1 Прочитай розповідь Марічки про нову іграшку. З чим порівнює песика дівчинка?

Це песик-робот. Незвичайний. Його склали з частин. Так само, як і кожне слово складається з частин. У песика є **голова** і **тулуб**, як основа слова, і **хвостик**, як його закінчення. Песик постійно махає **хвостиком**, так само, як і закінчення в слові змінюється. А основа залишається сталою. Як і антенки на **голові** песика. Нумо пограймо з песиком!

- Напиши, чим відрізняється песик-тварина і песик-робот. Визнач закінчення й основу у виділених словах.

2 Визнач закінчення й основу слів. Утвори кілька пар слів. Поясни, як слова в парі пов'язані між собою.

Собака, вовк, корова, молоко, м'ясо, миска, прогулянка, нашийник, поводок.

3 Спиши, змінюючи слова в дужках так, щоб вони пов'язувалися з іншими словами в реченні.

Дружок — мій найкращий друг. Щоранку я йду з Дружком на (прогулянка). Він бігає за (голуби). Потім ми повертаємося. Я годую його (м'ясо) та йду до (школа). Дружок чекає вечора, коли ми гратимемо (м'яч).

4 Де чий песик? Спиши опис одного з песиків на вибір.

5 Оповідання. Головна думка. Передбачення за заголовком і малюнком

ЧИЙ ПЕСИК?

Ох же й **поталáнило** Олéшкові з Олéльком! Їхній тато коло млина **приблýдного** песика знайшов. **Кумéдного** такого. **Клаповýхого**, **окáтенького**.

Напоїли хлопці **знáйду** молоком. Відігріли. Викупали. Став песик у них жити.

І добре йому було б у братів. Тільки ж ніяк вони не поділять його між собою.

Почне збиратись Олéшко на полювання. Закине за плече **пластмáсову** рушницю, що стріляє **пістóнами**, почепить песикові на шию **мотузя́ного** повідка, хоче на двір іти.

А Олéлько вже й тут.

— Ану, — кричить, — **не руш собаку**! Я зараз **прикордóнником** буду. Ми з ним у **зáсідку** підемо.

І починають **чýбитись**...

Аж якось надвечір зник песик. Хлоп'ята туди, хлоп'ята сюди. Зазирнули до хлівця, у комору, хату. Ніде нема.

Посідали брати на ґанку й мало не плачуть.

— Бідний, бідний наш песик, — каже Оле́шко. — Тепер без нас пропаде вже...

— Якби хто знайшов його, я б тому й свого улюбленого **ліхта́рика** не пошкодував.

— А я і рушницю, і **шаблю́ку**, й барабана — усе віддав би, — аж звівся Оле́шко. — А з тобою й разу вже не сварився б. Хай би тепер песик назавше твій був.

— Ні, нехай би твій, — великодушно сказав Олелько. — Я й не торкався б до нього...

Аж тут десь із-за спини у хлопців **ви́гулькнув** їхній песик. Він лизнув руки хлопчиків язичком, ніби хотів сказати: «Не хвилюйтеся. Я вернувся».

— О! — зрадів Оле́лько. — Знайшовся мій песик.

— Ні, мій! — схопився Оле́шко.

І почалося знову...

За Анатолієм Григоруком

- Поясни значення виділених слів.

Чому?

- Чому хлопчики не могли вирішити, чий песик?
- Чому вони засмутилися, коли песик зник?
- Чому оповідання закінчується словами «І почалося знову...»?

БУДОВА СЛОВА. КОРІНЬ. СПОРІДНЕНІ СЛОВА

Слово «корінь» має кілька значень. Корінь — частина рослини , корінь — частина зуба , корінь — частина слова

.

Запам'ятай! **Корінь** — головна частина слова.

1 Поясни значення слів. Що в них спільне? Чи можна їх назвати словами-родичами? А спільнокореневими чи спорідненими?

2 Визнач корінь у словах. Чому ці слова споріднені? Запиши їх. Склади речення з трьома словами на вибір.

Дуб, дубок, дубовий листок, дубняк (ліс).	Ви́шня, ви́шенька, вишне́вий листок, ви́шник (сад).

3 Вилучи «зайве» слово. Спиши. Познач корінь.

1. Риба, рибка, рибалка, рити, рибалити, риб'ячий.
2. Вода, водичка, водити, водний.
3. Сніг, сніжок, сніп, сніговий, снігур, сніговик.

4 Інструкція

Інструкція — це вказівки, як виконувати що-небудь.

- Установи послідовність дій. Як приготувати **лимонад**?
  - ✓ Смакуй!
  - ✓ Розріж на дольки і вичави лимонний сік.
  - ✓ Візьми стиглий лимон.
  - ✓ Додай кип'ячену воду, цукор і дольки **лимона**.

- Склади інструкцію, як приготувати салат.

КОМІКС

Комікс — послідовність малюнків, зазвичай із короткими текстами, які створюють певну зв'язну розповідь.

1 Тема і головна думка. Заголовок. Театралізуємо

- Придумай комікс про допитливе слоненя, яке пхало всюди свій хобот.

КОРІНЬ. СПОРІДНЕНІ СЛОВА

1 Текст. Тема і головна думка. Передбачення за заголовком

- Які традиції є у твоїй родині?

РОДИННА ВЕЧЕРЯ

У неділю наша сім'я готувала вечерю. Тато приготував з овочів овочевий салат. Мама з картоплі зробила картопляне пюре. Бабуся спекла із сиру сирну запіканку. Дідусь із лимонів зробив лимонад. А ми разом із сестричкою Аліною мили фрукти: яблука, груші, сливи.

Увечері дідусь читав нам казку «Колосок», а потім тато допомагав клеїти повітряного змія.

Наступної неділі ми також допомагали дорослим готувати вечерю. Це ж сімейна традиція.

- Який абзац «зайвий»? Чому?
- Випиши з тексту споріднені слова. Познач корінь.

Зразок. Овочі — овочевий, картопля — … .

- Спиши другий абзац тексту.

2 Учні обговорювали, чи є **вареник** і **варення** спорідненими словами. Чию думку ти поділяєш?

Вареник і **варення** — неспоріднені слова, бо варення солодке, а вареники можуть бути солоними. Наприклад, з картоплею.

Сергій

Це споріднені слова, бо і варення варять, і вареники.

Ганна

Це споріднені слова, бо в них однаковий корінь **вар** зі значенням **варити**.

Віктор

- Поміркуй, чи є спорідненими слова **сирник** і **сирий**. Склади речення з цими словами.

3 Запиши до поданих слів споріднені, користуючись підказками.

1. Вечір — … (вечеря, вечірній, вівчар). 2. Картопля — … (картопляний, картон). 3. Цукор — … (цукорниця, цупкий).

КОРІНЬ. СПОРІДНЕНІ СЛОВА

1 Вірш. Заголовок. Автор. Театралізуємо

ЛИС ЗУСТРІВ У ЛІСІ ЛИСА

Лис зустрів у лісі лиса.
Лис із лисом обнялися.
— Здрастуй, лисе!
— Здрастуй, лисе! —
Й знову звірі обнялися.
— Ти не лисий?
— Я не лисий…
— Так чому ти звешся лисом?
— Але й ти зовешся лисом,
хоч і ти також не лисий!
— Чом я лис?
— А чом я лис?
— Бо я лисом в лісі зріс.
— І я лисом в лісі зріс.
Й лис із лисом
розійшлись.
Й розійшлися
лис із лисом:
той — не лисий,
й той — не лисий!
Розійшлися —
та й гадали:
і чому їх так назвали?

Євген Гуцало

- Запиши споріднені слова до слів **лис**, **ліс**.
- Запиши до поданих слів споріднені, користуючись таблицею.

Хто? Що?	Який?	Що робить?
лікар, ліки	?	?
?	?	читає
?	письмовий	?

2 Усна народна творчість. Лічилка. Рима

Їхав лис через ліс,
Поламав п’ять коліс,
Треба стати погадати,
скільки грошей йому дати.

КОРІНЬ. СПОРІДНЕНІ СЛОВА

1 Діти називали споріднені слова. Чи правильно вони це зробили?

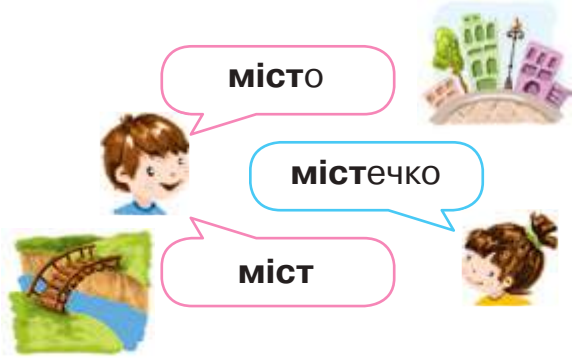

Слова, у яких корені звучать і пишуться однаково, але мають різне значення, не є спорідненими.

2 Визнач корінь у словах. Вилучи «зайве» слово. Спиши.

1. Лікар, лікувати, літо, ліки. 2. Гуска, гусячий, гусінь, гуселя.

3 Запиши речення, замінивши виділені слова на слова, близькі за значенням. Випиши споріднені слова.

У місті є **маленький** міст через річку **Сумна**. З місточка містяни годують **чорних** гусей.

4 Досліджуємо медіа. Тема. Фантазуємо

- Розглянь будь-яку дитячу газету. Розкажи про її рубрики. Що нового ти дізнався/дізналася?

У країні новин яких тільки газет не буває. Є смачна газетка з новинами про морозиво. Її можна з'їсти. А диван-газета прочитає тобі новини вголос. Але найцікавіша — газована газета, що літає. Щодня її наповнюють газом з лимонаду. Газетні новини із запахом лимонаду. Ви її читали?

- Придумай незвичайну газету. Які в ній будуть рубрики?

5 Оповідання. Заголовок. Ключові слова. Послідовність подій

ЯК МИ З ТАТОМ БУДУВАЛИ ХАТИНКУ

Моя мама каже, що я, коли виросту, стану винахідником, тому що постійно щось вигадую і створюю. Мій тато завжди допомагає мені в цьому.

Одного разу я намалював дуже гарну хатинку і запропонував татові її побудувати.

Ми привезли дошки, купили **цвяхи́** та розпочали працювати. Я **шліфува́в** дошки **наждачним** папером, а тато збивав їх цвяхами.

Мені також захотілося забити кілька цвяшків. Перший цвях зігнувся. А під час другої спроби молоток ударив по моєму пальцю.

— Ой, як боляче! — закричав я.

Добре, що одразу прибігла мама з аптечкою та забинтувала мій палець.

За кілька днів важкої праці хатинка була готова. Ми прикріпили її на дереві та приладнали **мотузкову драбину**.

Наступного дня ми з друзями влаштували бій. І моя хатина була найкращою фортецею у світі. За тиждень ми відправились у джунглі. І хатина надійно захистила нас від диких звірів. Наступного разу хатина стала будинком з привидами, у якому поселились відьми, чарівники та монстри. А ввечері я сиджу у своїй хатинці і шепочу:

— Усім добраніч, гарних снів!

За Анною Обіолс

- Поясни різницю між словами.

Форми слова	Споріднені слова	Синоніми
Хата — хати, хаті, хатою.	Хата — хатина, хатинка, хатній.	Хата — дім, фортеця, будівля, будинок, палац.

- Запиши споріднені слова до слів: *друг*, *тато*, *будинок*.

ФОРМА СЛОВА І СПОРІДНЕНІ СЛОВА

1 Порівняй форму слова і споріднені слова.

ФОРМА СЛОВА	СПОРІДНЕНІ СЛОВА
Сніжинк**а**	**Сніж**инка
Сніжинк**у**	**Сніг**овик
Сніжинк**ою**	Під**сніж**ник

2 Чи правильно діти записали споріднені слова?

Софійка	Дмитро	Павло	Ганна
Лис, лисиця, лисеня.	Вовк, вовчиця, вовченя.	Лев, левиця, левеня.	Бик, корова, теля.

3 Вірш. Рима. Заголовок. Переказуємо своїми словами

СНІГОВА **КАЗКА**

Усе засипав білий **сніг**.
А з ним — відлига на поріг.
І ми в дворі, де я живу,
Зліпили **казку снігову**.

Ось ведмідь — товстий дивак —
Сніжку пробує на смак.
Ось вовчисько-м'ясолюб
Зирить — взять кого на зуб...

Ось лисичка гостровуха
Гороб'ячий щебет слуха.
Ось зайчиська куцохвості
Всіх запрошують у гості.

А оце — **сніговик**,
В цілім світі мандрівник.
В капелюх його вберем,
Буде в нас він **казкарем**!

Тамара Коломієць

- Випиши споріднені слова до слів **казка** і **сніг**.
- Придумай історію, яка трапилася зі сніговими тваринами.

ФОРМА СЛОВА. СЛОВА-ПОМІЧНИКИ. ЇХ РОЛЬ У РЕЧЕННІ

Закінчення слова та слова-помічники служать для зв'язку слів у реченні.

1 Що не так? Зміни форму слова **школа** так, щоб слова в реченні пов'язувалися одне з одним. Запиши текст.

Уранці Артем іде до (школа). У (школа) уроки. Сьогодні є уроки математики й української мови. Біля (школа) стадіон. Там Артем із друзями грає у футбол. За (школа) парк. Артем любить свою (школа).

школ**и**
школ**і**
школ**ою**
школ**у**

2 Порівняй речення. Які слова допомагають зв'язати слова в реченні? Спиши речення. Підкресли слова-помічники.

Кіт заліз дерево.
Кіт заліз **на** дерево.

Пташка вилетіла клітки.
Пташка вилетіла **з** клітки.

Миша сидить кущем.
Миша сидить **під** кущем.

3 Розкажи, де сховалися кошенята. Склади речення. Запиши. Підкресли слова-помічники.

Зразок. Біле кошеня сидить на дивані.

на
в
перед
під
за

ЗИМОВІ СВЯТА

1 Колядки. Щедрівки

1. Добрий вечір тобі, пане господарю!
Винеси ти нам ковбасок пару.
Винеси сала, не скупися,
Щоб ячмінь твій уродився.
Щоб худоба водилася,
Щоб пшениця родилася,
Щоб у хаті всього мали —
Колядників пригощали!

2. Прийшли щедрувати до вашої хати.
Щедрий вечір, добрий вечір!
Тут живе господар — багатства володар,
А його багатство — золотії руки.
А його потіха — хорошії діти.
Щедрий вечір, добрий вечір!

2 Вірш. Автор. Художні засоби

ЗИМОВІ КАНІКУ...

Відурочено уроки,
Відперервано перерви:
Ми не ходимо до школи —
Заспокоюємо нерви.
Відконтролено контрольні,
Відоцінено оцінки —
Будем **свято святкувати**
Новорічної ялинки.
Буде зимно-сніжно-дивно,
Буде вогників без ліку:
Задля того ми й вчимося,
Щоб довчитись до каніку...

Григорій Фалькович

- Утвори пари з виділених слів. Чи можна назвати слова в парах спорідненими? Чи можна деякі із цих слів назвати «авторськими»?

Відомості про користування підручником

№ з/п	Прізвище та ім'я учня / учениці	Навчальний рік	Стан підручника	
			на початку року	у кінці року
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

БОЛЬШАКОВА Інна Олексіївна
ПРИСТІНСЬКА Марина Сергіївна

«УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ»
підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

(Частина 1)

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Провідний редактор *І. Л. Морева*. Редактор *Ю. М. Миронова*.
Художнє оформлення *В. І. Труфена*. Технічний редактор *А. В. Пліско*.
Комп'ютерна верстка *С. В. Яшиша*. Коректор *Н. В. Красна*

Окремі зображення, що використані в оформленні підручника,
розміщені в мережі Інтернет для вільного використання

Підписано до друку 17.05.2019 р. Формат 84×108/16.
Папір офсетний. Гарнітура Рублена. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 10,08. Обл.-вид. арк. 9,1.
Тираж 87 504 прим. (1-й запуск 1-40 000). Зам. № 4105-2019/1.

ТОВ Видавництво «Ранок»,
вул. Кібальчича, 27, к. 135, Харків, 61071.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5215 від 22.09.2016.
Адреса редакції: вул. Космічна, 21а, Харків, 61145.
E-mail: office@ranok.com.ua. Тел. (057) 719-48-65, факс (057) 719-58-67.

Підручник надруковано на папері українського виробництва

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРІАДА-ПАК»,
пров. Сімферопольський, 6, Харків, 61052.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5340 від 15.05.2017.
Тел. +38 (057) 712-20-00. E-mail: sale@triada.kharkov.ua

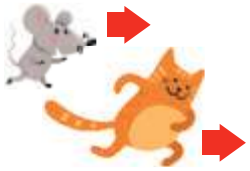	А [а]	Б [бе]	В [ве]	Г [ге]
Ґ [ґе]	Д [де]	Е [е]	Є [є]	Ж [же]
З [зе]	И [и]	І [і]	Ї [ї]	Й [йот]
К [ка]	Л [ел]	М [ем]	Н [ен]	О [о]
П [пе]	Р [ер]	С [ес]	Т [те]	У [у]
Ф [еф]	Х [ха]	Ц [це]	Ч [че]	Ш [ша]
Щ [ща]	Ь [знак м’якшення]	Ю [ю]	Я [я]	

ЯК ЗАПИСАТИ СЛОВА ЗА АБЕТКОЮ

Прочитай слова

Зима
Весна
Осінь
Літо

Підкресли першу букву

Зима
Весна
Осінь
Літо

Пронумеруй перші букви за абеткою

2. Зима
1. Весна
4. Осінь
3. Літо

Запиши список за абеткою

1. Весна
2. Зима
3. Літо
4. Осінь

ГОЛОСНІ І ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

Звуки

голосні — *утворюються* — голос

приголосні — голос і шум

приголосні — шум

ДЗВІНКІ ТА ГЛУХІ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

Деякі дзвінкі і глухі приголосні можуть утворювати пари.

Дзвінкі	[б]	[г]	[ґ]	[д]	[д′]	[з]	[з′]	[ж]	[дж͡]	[дз͡]	[дз͡′]
Глухі	[п]	[х]	[к]	[т]	[т′]	[с]	[с′]	[ш]	[ч]	[ц]	[ц′]

А деяким звукам пари немає.

Дзвінкі	[в]	[л]	[л′]	[м]	[н]	[н′]	[й]	[р]	[р′]	—
Глухі	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[ф]

БАГАТОЗНАЧНІ СЛОВА І ОМОНІМИ

	Багатозначні слова	**Омоніми**
Лексичне значення	Подібне ключ	Різне ключ
Звучання і написання	Однакове	Однакове

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ
2 КЛАС. ЧАСТИНА 1

Особливості підручника:

- текстовий матеріал, поданий з урахуванням різних рівнів читацьких навичок
- ілюстративний матеріал, зорієнтований на формування читацької мотивації
- правила, візуалізовані завдяки кумедним героям
- система завдань, розроблена для розвитку критичного мислення
- вправи, націлені на формування емоційного інтелекту
- інтернет-підтримка, спрямована на реалізацію індивідуального підходу

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

ISBN 978-617-09-5195-3
2313 7318
9 786170 951953

Інтернет-підтримка
interactive.ranok.com.ua